

Ιωάννης Καποδίστριας και Φιλική Εταιρεία: Διεθνείς και Ελληνικές διαστάσεις της προ-επαναστατικής προετοιμασίας

Στέλιος Αλειφαντής¹

Η έρευνα της προ-επαναστατικής περιόδου 1814-1821 εξακολουθεί διατυπώνει πλήθος ανοικτών ζητημάτων σε τέτοιο μάλιστα βαθμό που δημιουργούν μια ουσιώδη πρόκληση στο παραδοσιακό ιστορικό αφήγημα της προετοιμασίας και έναρξης της ελληνικής επανάστασης. Σημαντικά εμπόδια της έρευνας αποτέλεσαν η απουσία πρόσβασης σε βασικές πηγές, κυρίως του εξωτερικού, αλλά και η ερμηνευτική προσκόλληση στο πλαίσιο της νεωτερικότητας, όπως και σε διαφόρων προελεύσεων ιδεολογημάτων. Η κατάσταση αυτή, τις τελευταίες δύο δεκαετίες διερεύνησης, φαίνεται να μεταβάλλεται όχι μόνο λόγω της πρόσβασης σε νέες πηγές και του επανελέγχου παλαιότερων πηγών, αλλά επίσης γιατί η ενίσχυση της διεπιστημονικής έρευνας αναδεικνύει νέα τεκμήρια και συσχετίσεις δεδομένων στην μελέτη της προ-επαναστατικής περιόδου, τόσο της διεθνούς όσο και εσωτερικής πτυχής του ελληνικού ζητήματος.

Μια βασική παραγνώριση στην σύγχρονη μελέτη του 1821 είναι η εστίαση στα γεγονότα της εξέγερσης και σ' όχι, όπως γράφει στα 1819 ο Ι. Καποδίστριας, στην ιστορία «μισού αιώνα» απελευθερωτικών προσπαθειών.

Η διερεύνηση της προ-επαναστατικής προετοιμασίας, τουλάχιστον ως προς την εξέλιξη του πολιτικού υποκείμενου της ελληνικής επανάστασης, οφείλει υποχρεωτικά να αντιμετωπίσει δύο σημαντικές προκλήσεις:

Πρώτο, να υπερβεί τον εγκλωβισμό της στον ασφυκτικά στενό χρονικό ορίζοντα της περιόδου 1814-1821, καθώς αποτελεί μέρος μιας ενιαίας επαναστατικής διαδικασίας, η αφετηρία της οποίας βρίσκεται μισό αιώνα πίσω, στα 1768, δηλαδή κατά πολύ προγενέστερη της γαλλικής επανάστασης.

Δεύτερο, να αντιμετωπίσει το «Ελληνικό ζήτημα» όχι ως ένα τοπικό πρόβλημα χειραφέτησης, αλλά ως ένα κατεξοχήν διεθνές ζήτημα και, άρα, την προ-επαναστατική προετοιμασία ως μια κατεξοχήν διεθνή διαπραγμάτευση, μέρος της οποίας, de facto και διαχρονικά, είναι ο ελληνικός παράγοντας.

Η έμφαση στις δύο αυτές διαστάσεις διερευνά τους διεθνείς παράγοντες που μετέχουν στην διαμόρφωση των *ευρωπαϊκών εξελίξεων* και παράλληλα τον ειδικό ρόλο του ελληνικού παράγοντα στις διαδικασίες μιας πρωτίστως *διεθνούς διαπραγμάτευσης* στο Ανατολικό ζήτημα.

Ο Αλέξανδρος Α' διασχίζει τον Νιέμεν

Όταν ο Αλέξανδρος αποφασίζει τη διάβασή του ποταμού Νιέμεν ένας Ρώσος στρατηγός, για την ακρίβεια ο νικητής των του Ναπολέοντα στη Ρωσία ο στρατηγός Κουτούζοφ, στα τελευταία του, διαφωνεί με το Τσάρου: Θεωρεί ότι το συμφέρον της Ρωσίας είναι στην Ανατολή, να μην διαβεί τον Νιέμεν και να αφήσει τον Ναπολέοντα να απασχολεί την Ευρώπη ενισχύοντας την ελευθερία κινήσεων της Ρωσίας. Ο Αλέξανδρος επιλεγεί ότι αυτός μπορεί να αποβεί ο άνθρωπος που θα τελειώσει τον Ναπολέοντα μια για πάντα ως απειλή και να καταστήσει την Ρωσία ευρωπαϊκό ρυθμιστικό παράγοντα.

---

¹ Ο Στέλιος Αλειφαντής είναι Διδάκτωρ Πολιτικών Επιστημών και Διεθνών Σχέσεων

Τρεις μη-Ρώσοι, καθένας για τους δικούς του λόγους, βλέπουν θετικά την απόφαση του Τσάρου.

- Ο πρώτος είναι ένας Πολωνός, πρώην υπουργός που του Τσάρου, ο Άνταμ Χαρτορίσκι, ο οποίος βλέπει στην προέλαση του τσάρου την λύση του πολωνικού ζητήματος
- Ο δεύτερος είναι ένας Γερμανός, ο Καρλ Στάιν, που βλέπει τη ρωσική προέλαση ως μία προσπάθεια πρωσικής χειραφέτησης και
- Ο τρίτος είναι ένας νεοφερμένος, ένας Έλληνας, ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο οποίος βρίσκεται στο επιτελείο του στρατηγού Τόλη και πολύ σύντομα θα μετακινηθεί στην προσωπική υπηρεσία του Αλέξανδρου.

Και τρεις αυτοί πιστεύουν ότι οι ανακατατάξεις που θα δημιουργηθούν μετά την ήττα του Ναπολέοντα θα σημάνουν όπως έγραφε ο ίδιος ο Στάιν μία διαδικασία χειραφέτησης των λαών. Πρόκειται για το Πολωνικό, το Γερμανικό και το Ελληνικό ζήτημα.

Μισός Αιώνας Αγώνων

Μια βασική παραγνώριση στην σύγχρονη μελέτη του 1821 είναι η εστίαση στα γεγονότα της εξέγερσης και όχι, όπως γράφει στα 1819 ο Ι. Καποδίστριας, στην ιστορία «μισού αιώνα» απελευθερωτικών προσπαθειών.

Η διερεύνηση της προ-επαναστατικής προετοιμασίας, τουλάχιστον ως προς την εξέλιξη του πολιτικού υποκείμενου της ελληνικής επανάστασης, οφείλει υποχρεωτικά να αντιμετωπίσει δύο σημαντικές προκλήσεις:

Πρώτο, να υπερβεί τον εγκλωβισμό της στον ασφυκτικά στενό χρονικό ορίζοντα της περιόδου 1814-1821, καθώς αποτελεί μέρος μιας *ενιαίας επαναστατικής διαδικασίας*, η αφετηρία της οποίας βρίσκεται **μισό αιώνα πίσω**, στα 1768, δηλαδή κατά πολύ προγενέστερη της γαλλικής επανάστασης.

Δεύτερο, να αντιμετωπίσει το «Ελληνικό ζήτημα» όχι ως ένα τοπικό πρόβλημα χειραφέτησης, αλλά ως ένα κατεξοχήν διεθνές ζήτημα και, άρα, την *προ-επαναστατική προετοιμασία* ως μια κατεξοχήν διεθνή διαπραγμάτευση, μέρος της οποίας, de facto και διαχρονικά, είναι ο ελληνικός παράγοντας.

Η έμφαση στις δύο αυτές διαστάσεις διερευνά τους διεθνείς παράγοντες που μετέχουν στην διαμόρφωση των *ευρωπαϊκών εξελίξεων* και, παράλληλα, τον ειδικό ρόλο του ελληνικού παράγοντα στις διαδικασίες μιας πρωτίστως *διεθνούς διαπραγμάτευσης* στο Ανατολικό ζήτημα.

Ο Καποδίστριας με την ρητή έκφραση «*Ας προβούμε σε έντιμο απολογισμό των γεγονότων που σφράγισαν το μισό του αιώνα μας*» θέτει μια αξιοσημείωτη κομβική χρονική αναφορά που είναι πρωτίστως **πολιτική** και αναφέρεται στις δραματικές περιπέτειες στα **τελευταία πενήντα χρόνια** ελληνικής προσπάθειας, με προφανή αφετηρία στα **1769** με τα Ορλωφικά και την ρωσική πολιτική της Μ. Αικατερίνης. Η Καποδιστριακή κριτική στις προγενέστερες ηγετικές προσωπικότητες του ελληνικού εγχειρήματος είναι **εύγλωττη**:

«ας εμβασύνουμε», γράφει, «με περισυλλογή στο βάθος των συνειδήσεων μας ας προσπαθήσουμε να διεισδύσουμε σ' εκείνες των συμπατριωτών μας, οι οποίοι θρέθηκαν σε θέση να μας παράσχουν κάποια υπηρεσία και που άφησαν σπουδαίες και μεγάλες ευκαιρίες για να την εκπληρώσουν και θα πεισθούμε βαθειά, πως αν υπήρχε λιγότερη αμάθεια από τη μια και λιγότερη έλλειψη ηθικού χαρακτήρα από την άλλη, τα πιο διακεκριμένα άτομα ανάμεσα στους πατέρες μας, έχοντας ευνοηθεί από τις περιστάσεις του καιρού μας, θα μας

είχαν κληροδοτήσει λιγότερο προβληματικό μέλλον και την προοδευτική βελτίωση της μοίρας μας».¹

Η αναγκαστική αμφισημία, που είναι υποχρεωμένος να χρησιμοποιεί ως υπουργός εξωτερικών του Αλέξανδρου Α΄ στα 1819 σ' ένα κείμενο καταφανούς πολιτικής σκοπιμότητας, δεν εμποδίζει τον χαρακτήρα Καποδιστριακής αποτίμησης των πεπραγμένων του περασμένου «μισού αιώνα». Ο Καποδίστριας εστιάζει την έλλειψη αποτελέσματος στο «αν υπήρχε λιγότερη αμάθεια» και «λιγότερη έλλειψη ηθικού χαρακτήρα». Η συσχέτιση των συγκεκριμένων Καποδιστριακών διατυπώσεων με το περιεχόμενο που τους προδίδει ο ίδιος στο υπόλοιπο κείμενο μπορεί να ερμηνευτούν ότι περιγράφουν έλλειψη **κατανόησης συνθηκών** και **ωριμότητας** του πολιτικού υποκειμένου και της εκάστοτε ηγεσίας του. Ωστόσο, ο προ-επαναστατικός Καποδίστριας δεν ασκεί μόνο κριτική αλλά πλέον, ως ηγετικός παράγοντας της νέας *σύνθεσης* του πολιτικού υποκειμένου, προωθεί τις δικές του επιλογές.

Η εξέταση της περιόδου αυτής του ελληνικού ζητήματος ακριβώς στην διεθνή και εσωτερική πτυχή συνδέεται αναπόδραστα με τρία διακριτά αλλά αλληλένδετα θεμελιώδη ερευνητικά αντικείμενα: τον *Ιωάννη Καποδίστρια*, την *Εταιρεία των Φίλων* και τον *Αλέξανδρο Υψηλάντη*. Η σημασία και των τριών στις προ-επαναστατικές διεργασίες είναι πλήρως τεκμηριωμένη, άσχετα εάν έχουν διατυπωθεί διαφορετικές ερμηνείες για την συμμετοχή τους στα ιστορικά συμβάντα της περιόδου. Η δημοσίευση έχει αναφορά στην εσωτερική πτυχή του ελληνικού ζητήματος εστιάζοντας σ' ορισμένες διαστάσεις του *πληροφοριακού περιβάλλοντος* των προ-επαναστατικών ζυμώσεων. Εξετάζοντας συγκριτικά την «περίπτωση Ν. Σπηλιάδη» δίνεται η δυνατότητα να διερευνηθεί συγκεκριμένα πως αυτό το περιβάλλον διαμορφώνεται μεταξύ δύο συνιστωσών, αφενός του *Ι. Καποδίστρια* και των απόψεων του και αφετέρου των προσλήψεων των καποδιστριακών απόψεων από τον *Νικόλαο Σπηλιάδη*.

Ειδικότερα, μάλιστα, η εσωτερική πτυχή του ελληνικού ζητήματος χαρακτηρίζεται από μια **περίοδο μετάβασης** στις αντιλήψεις του επαναστατικού υποκειμένου, το οποίο είτε εκδηλώνεται στο πλαίσιο της *υπερεθνικής χριστιανικής ορθοδοξίας*, είτε στο πλαίσιο της *εθνικής χειραφέτησης* των υπόδουλων λαών. Από ελληνική σκοπιά, η μετάβαση αυτή προσδιορίζεται με την μετακίνηση από την αντίληψη ότι το απελευθερωτικό κίνημα «*εξαρτάται από την αντι-οθωμανική πρωτοβουλία μιας Μ. Δύναμης και μπορεί μόνο να στηριχθεί και αποτελέσει εξάρτημα ενός τέτοιου εγχειρήματος*» προς την αντίληψη ότι η ελληνική χειραφέτηση «*θα προέλθει από την επαναστατική πρωτοβουλία των Ελλήνων, θα στηριχτεί στις "Δικές μας Δυνάμεις" και θα διεκδικήσει διεθνή αναγνώριση*». Πρόκειται για μια μετάβαση που ξεκίνησε με τον Λάμπρο Κατσώνη και ολοκληρώθηκε με την επιτυχή δράση των Φιλικών. Οι προ-επαναστατικές αυτές ζυμώσεις δεν ήταν ούτε ευθύγραμμες, ούτε χωρίς αντιφάσεις ή συγχύσεις και, πολύ περισσότερο, εμπειρείχαν εσωτερικές αντιθέσεις, δυσαρέσκεις, εύλογες ανησυχίες και δισταγμούς. Στην διεθνή πτυχή, η προ-επαναστατική προετοιμασία σ' όλη την διάρκεια της περιόδου 1816-1821 χαρακτηριζόταν από έντονους προβληματισμούς για την *διεθνή συγκυρία* και ιδιαίτερα η συζήτηση μεταξύ των ομογενών - και όχι μόνον μεταξύ αυτών - περιστρέφονταν γύρω από την *στάση της Ρωσίας* στο ενδεχόμενο μιας ελληνικής εξέγερσης. Ο Καποδίστριας μάλιστα είχε συστηματικά διατυπώσει την προσέγγιση του για την *διεθνή θέση* του ελληνικού ζητήματος και του *ρόλου της ελληνικής επανάστασης* στην διεκδίκηση διεθνούς αναγνώρισης. Η ενημέρωση για τις τοποθετήσεις του Καποδίστρια αποτέλεσε ουσιαστική διάσταση των προ-επαναστατικών ζυμώσεων και η πληροφόρηση των ομογενών για αυτές αντιμετώπιζε εξαιρετικές δυσχέρειες λόγω της θεσμικής ιδιότητας του Καποδίστρια στο πλευρό του τσάρου Αλέξανδρου Α΄ και του τρόπου με τον οποίο ο Καποδίστριας ήταν υποχρεωμένος να επικοινωνεί τις απόψεις του.

Η περίπτωση του Νικόλαου Σπηλιάδη είναι χαρακτηριστική και μας προσφέρει ένα πεδίο διερεύνησης αυτού του *προεπαναστατικού πληροφοριακού περιβάλλοντος*. Το γεγονός ότι ο Σπηλιάδης ανήκει στην ελληνική ομογένεια στις Ηγεμονίες και στην Πόλη, η εξέταση των προσλαμβανουσών παραστάσεων του μας προσφέρει την δυνατότητα να διερευνήσουμε αυθεντικότερα την εκφορά της επαναστατικής επαγγελίας και την διασύνδεση της με την διεθνή συγκυρία στις απαρχές της ενεργοποίησης της Εταιρείας των Φιλικών και ιδιαίτερα από τον πρωτεργάτη Νικόλαο Σκουφά την κρίσιμη περίοδο 1816-1818. Επιπρόσθετα, η περίπτωση Σπηλιάδη ρίχνει φως στο εσωτερικό ενός εταιρικού ομογενειακού περιβάλλοντος, όπου θα εκφραστούν διαφορετικές αντιλήψεις και πολιτικές αντιθέσεις σε μια περίοδο *απρόβλεπτης* διεύρυνσης των εταιρικών μυήσεων, που θα οδηγήσει σε μια *«νέα εταιρική κατάσταση»* και, τελικά, στην *εσωτερική εταιρική κρίση* του 1818, την οποία αποφασιστικά θα επιλύσει ο Αθανάσιος Τσακάλωφ.

Από την σκοπιά προώθησης του ελληνικού ζητήματος, η περίοδος 1814-1816 χαρακτηρίζεται από μια στάση αναμονής γεμάτη προσδοκίες αλλά και απογοητεύσεις. Είναι ταυτόχρονα μια περίοδος περισυλλογής, ζυμώσεων και επανεκκίνησης. Οι ζυμώσεις και οι χειρισμοί αφορούν δυο διακριτά αλλά αλληλεξαρτώμενα ζητήματα: την διεθνή θέση του Επτανησιακού ζητήματος και την πολιτική χειραφέτηση των Ελλήνων υπόδουλων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Το Συνέδριο της Βιέννης αποτέλεσε το κεντρικό πολιτικό περιβάλλον των ελληνικών διαβουλεύσεων, οι οποίες με την λήξη του Συνεδρίου θα μεταφερθούν στην Ρωσία ενισχυμένες από την ανάδειξη του Ι. Καποδίστρια ως υπουργού εξωτερικών του τσάρου Αλέξανδρου Α'. Πράγματι, στο Συνέδριο της Βιέννης συγκεντρώθηκαν και οι Έλληνες ομογενείς με την προσδοκία θετικών εξελίξεων για το ελληνικό ζήτημα. Ο Καποδίστριας θα ηγηθεί με την συνδρομή των αδελφών Στούρτζα, του Μητροπολίτη Ιγνατίου, του Ανθιμου Γαζή, του Αλ. Υψηλάντη, του Γεωργάκη Ολύμπιου, Γ. Σταύρου, Δ. Μόστρα και πολλών άλλων, που θα πρωτοστατήσουν στην προσπάθεια αυτή. Το σπίτι της Ρωξάντρα Στούρτζα στην Βιέννη, όπως κι εκείνο στην Αγ. Πετρούπολη, αποτελούσε το κέντρο συνάντησης των Ελλήνων που βρίσκονταν στην Βιέννη ή είχαν προσέλθει με αφορμή το Συνέδριο, μάλιστα χάρη στην ιστορική μαρτυρία της Ρωξάντρα έχουμε μια σαφή εικόνα για τις διεργασίες και τις προσπάθειες των Ελλήνων στην Βιέννη να επιφέρουν θετικά αποτελέσματα στο Συνέδριο, ειδικά προσπαθώντας να παροτρύνουν τον Αλέξανδρο Α' να αναλάβει πρωτοβουλίες.² Η «Φιλόμουσος Εταιρία» υπήρξε μια ενορχηστρωμένη πολιτική πράξη του Καποδίστρια, ένα σημαντικό πολιτικό και οργανωτικό επίτευγμα στην ανάδειξη του Ελληνικού ζητήματος ως αντίδραση στην δυσμενή διεθνή συγκυρία του Συνεδρίου της Βιέννης, αλλά κυρίως ως αντίδραση στην απόφαση του Αλέξανδρου Α' να *αναβάλλει επ' αόριστόν κάθε ρωσική πρωτοβουλία στο Ανατολικό ζήτημα*.³ Τα αυστριακά αρχεία περιέχουν την απάντηση του Καποδίστρια στον πληροφοριοδότη του Μέττερνιχ σχετικά με τις ενδεχόμενες αντιδράσεις των Οθωμανών απέναντι στην ελληνική χειραφέτηση και αποκαλύπτουν εύγλωττα τις κατεξοχήν πολιτικές στοχεύσεις του καποδιστριακού εταιρισμού:

*«Δεν λέγουν τίποτε», αναφέρει ο Καποδίστριας για τους Οθωμανούς, «αλλά όταν ξυπνήσουν μία μέρα και θα σφάξουν μερικούς οι άλλοι θα σωθούν. Η Εταιρεία όμως θα εξαπλωθεί και σιγά-σιγά θα μπορέσει η Ελλάδα να ξεσηκωθεί. Το έθνος παραμένει πάντοτε ίδιο, δεν αναπνέει παρά μόνο την ελευθερία. Έλληνες σκλάβοι δεν υπάρχουν εκτός από εκείνους των Πριγκιπονησίων απέναντι στην Κωνσταντινούπολη. Αυτοί οι αξιολύπητοι που θέλουν να πλουτίσουν και να ανέβουν και καταλήγουν να χάσουν το κεφάλι τους όταν γίνουν ισχυροί. Οι άλλοι Έλληνες, των βουνών, είναι ένα άλλο είδος ανθρώπου και σε αυτούς ακριβώς στηρίζεται και απευθύνεται η Εταιρεία των Φιλόμουσων».*⁴

Στα τέλη του 1815 η προοπτική της ελληνικής εξέγερσης ήταν ήδη σταθερός παράγοντας στην απελευθερωτική στρατηγική του Καποδίστρια. Τον Δεκέμβριο 1815 ο Καποδίστριας θα γράψει στον Στάιν από την Βιέννη:

*«Αφού εξάντλησα με ψυχραιμία όλες τις τεχνικές της πιο υπομονετικής και κοπιαστικής διαλεκτικής στο Παρίσι, η ψυχή μου είχε ανάγκη να αναπαυθεί λίγο ανάμεσα σε μερικούς Έλληνες, οι οποίοι δεν μπορούν να βρουν ευτυχία παρά με την ελπίδα να βελτιώσουν την τύχη των συμπατριωτών τους. Χρειάστηκε μεγάλος αγώνας για να τους πείσω ότι ή καλύτερα αυτή τύχη τους δεν πρέπει, δεν μπορεί να είναι, να είναι τι άλλο παρά έργο σε καμία περίπτωση, παρά δικό μας έργο. Τελικά πείσθηκαν».*⁵

Η επιστολή του αυτή στον Στάιν δεν δείχνει μόνο ότι ο Καποδίστριας αναγνώρισε τα όρια που έθεσε η Διεθνής Συνεννόηση στο Συνέδριο της Βιέννης στο Ανατολικό Ζήτημα και τους περιορισμούς της ρωσικής ανατολικής πολιτικής. Επιπλέον υπογραμμίζει ότι ο ελληνικός παράγοντας, στο περιθώριο του Συνεδρίου της Βιέννης, όχι μόνο ήταν εξαιρετικά ενεργός και παρεμβατικός, ειδικά μάλιστα μέσω ακριβώς των διπλωματικών παρεμβάσεων του Καποδίστρια σε διάφορα ευρωπαϊκά ζητήματα, αλλά επιπρόσθετα ότι είχε επικρατήσει μεταξύ των Ελλήνων η άποψη, που εντατικά στήριξε ο Καποδίστριας, ότι η λύση του ελληνικού ζητήματος θα συμβεί *"Με τις Δικές μας Δυνάμεις"*.

Ο Καποδίστριας στην Βιέννη είχε κατορθώσει να συσπειρώσει τόσο τους συντηρητικούς, όσο και τους ριζοσπάστες γύρω από την πολιτική με *"Με τις Δικές μας Δυνάμεις"*, δηλ. εκείνους στην συντηρητική τάση που ήταν συνδεδεμένοι με την πολιτική μιας Μ. Δύναμης καθώς είχαν την εδραιωμένη αντίληψη ότι η προώθηση του ελληνικού ζητήματος θα προέλθει με πολιτική πρωτοβουλία των Μ. Δυνάμεων, όσο και εκείνους στην ριζοσπαστική τάση θεωρούσαν ότι μόνο με ελληνική κινητοποίηση και εξέγερση θα απελευθερωθεί ο ελληνισμός από την οθωμανική κυριαρχία.

Ο Καποδίστριας, προβάλλοντας την πάντα αδήριτη ανάγκη της ελληνικής ετοιμότητας και στις δύο εναλλακτικές προσεγγίσεις, κατάφερε ακριβώς να περιχαρακώσει τους συντηρητικούς στην ανάγκη προετοιμασίας και να τιθασεύσει τους ριζοσπάστες σε μια οργανωτική προσπάθεια που εκφράστηκε με τον Εταιρισμό. Η δράση της *«Φιλόμουσου Εταιρείας»* συχνά θα συσχετιστεί, από τους τότε ιστοριογράφους, με την *«Εταιρεία των Φιλικών»*, η οποία, όπως θα γίνει γνωστό εκ των υστέρων, θα εμφανιστεί ακριβώς την ίδια εποχή και, επίσης, θα προέλθει από τους κόλπους της ελληνικής ομογένειας στην Ρωσία.

Ωστόσο, στο πλαίσιο των ρωσικών προτεραιοτήτων το καθοριστικό ζητούμενο για τον ρόλο της Ρωσίας στο ελληνικό ζήτημα θα διευκρινιστεί στην Αγ. Πετρούπολη στα 1816 και ο Ι. Καποδίστριας, ως υπουργός εξωτερικών πλέον, θα εμπλακεί ευθέως στις σχετικές διαβουλεύσεις της ρωσικής Αυλής. Επομένως, η στάση αναμονής θα λάβει οριστικό τέλος με την πλήρη αποσαφήνιση της ρωσικής ανατολικής πολιτικής, η οποία, χάρις κυρίως τον Ι. Καποδίστρια, θα περιλαμβάνει **ουσιώδεις αντιφάσεις και αμφίσημους χειρισμούς**, που θα συντηρήσουν μια **de facto αβεβαιότητα** στις ρωσο-οθωμανικές σχέσεις.

Η Διεθνής Θέση του Ελληνικού Ζητήματος μετά το Συνέδριο της Βιέννης, 1815-1821

Το Συνέδριο της Βιέννης θεσμοθέτησε την ευρωπαϊκή «Συνεννόηση Δυνάμεων» (Concert of Powers) και αποτυπώνοντας τους τρέχοντες ευρωπαϊκούς συσχετισμούς έθεσε σ' ένα νέο διεθνές πλαίσιο τον ανταγωνισμό των Μ. Δυνάμεων. Στις εργασίες του Συνεδρίου και σε ότι αφορά στο Ανατολικό Ζήτημα, η Ρωσία είχε πλέον αποδεχθεί de facto την οθωμανική εδαφική ακεραιότητα, την οποία υποστήριζε διακαώς η Αγγλία προκειμένου να αποτρέψει μια νέα κάθοδο της Ρωσίας στη Μεσόγειο. Πέραν αυτού, ο Αλέξανδρος Α' παρέμεινε σταθερός στη παραδοσιακή ρωσική θέση ότι οι διμερείς ρωσο-οθωμανικές

σχέσεις ήταν αποκλειστικά ρωσική υπόθεση, οι οποίες - πέραν των εκκρεμοτήτων της Συνθήκης του Βουκουρεστίου (1812)⁶ - βασιζόνταν πρωτίστως στο συμβατικό δικαίωμα της Ρωσίας στην «προστασία ομόδοξων χριστιανών», δηλαδή στο ρωσικό δικαίωμα επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις της Υψηλής Πύλης.⁷ Ο Τσάρος πρόκρινε τόσο την de facto αποδοχή του υφιστάμενου status quo της οθωμανικής επικράτειας, όσο και την ρωσική αναγνώριση ότι η «αρχή της νομιμότητας» ισχύει και για την Πύλη, πάντα βέβαια υπό προϋποθέσεις που αφορούν το ρωσικό συμβατικό δικαίωμα της «προστασίας των ομόδοξων». Οι εγγενείς αντιφατικές επιδιώξεις του Αλέξανδρου Α΄ διαμόρφωναν ένα διπλωματικό πλαίσιο που αντιμετώπιζε την έντονη δυσπιστία της Πύλης αλλά ενίσχυε, τελικά, και εκείνη των λοιπών Μ. Δυνάμεων.⁸

Στο πλαίσιο αυτό, η ρωσική διπλωματία δεν ενδιαφερόταν τόσο για την άμεση διευθέτηση των εκκρεμοτήτων της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, αλλά κυρίως στο να διατηρήσει ομαλές σχέσεις με την Πύλη. Ο Τσάρος αντιλαμβανόταν ότι ούτε η Πύλη επιθυμούσε να οξύνει τις σχέσεις της με την Ρωσία, αλλά ο ίδιος σχετικά με εδαφικές διευθετήσεις στην Μαύρη θάλασσα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να συμφωνήσει με τις οθωμανικές αξιώσεις. Επομένως, ενώ τα θέματα αυτά θα συνέχιζαν να παραμένουν ανοικτά στις διμερείς σχέσεις, ο Γκριγκόρι Στρόγκανοφ, νέος Ρώσος πρέσβης στην Πόλη, όφειλε να χειριστεί τις σχετικές διαπραγματεύσεις με τρόπο που να μην δημιουργεί διπλωματικές εντάσεις. Η αβεβαιότητα που ανέκυπτε από τις εκκρεμότητες αυτές ήταν κατά πόσο οι ρωσο-οθωμανικές διαφωνίες ερμηνείας της Συνθήκης στα εδαφικά θέματα της Μαύρης θάλασσας θα έδιναν το πρόσχημα στην Πύλη να μην τηρήσει σ' άλλα θέματα τα συμφωνηθέντα της Συνθήκης, όπως αυτά που αφορούσαν την Σερβία και τις Ηγεμονίες, ιδιαίτερα μάλιστα όταν η προβολή της ρωσικής ισχύος δεν χρησιμοποιείτο ως διαπραγματευτικό εργαλείο. Ο Τσάρος, αποδεχόμενος την de facto διατήρηση των ρωσικών θέσεων στην Μαύρη θάλασσα, παράλληλα επιδίωκε και ένα ήπιο κλίμα στις αναμενόμενες αργόσυρτες διαπραγματεύσεις για την ρύθμιση αυτών των εκκρεμοτήτων. Ο Αλέξανδρος Α΄ αφενός υπογράμμισε με έμφαση τις συμβατικές υποχρεώσεις της Πύλης έναντι της Ρωσίας στα Βαλκάνια και αφετέρου τις έθετε ταυτόχρονα σ' ένα πλαίσιο οικοδόμησης εμπιστοσύνης. Επομένως, σύμφωνα με τις διπλωματικές οδηγίες του, η ρωσική πολιτική «προστασίας των ομόδοξων χριστιανών» δεν θα έπρεπε μόνο να προβάλλεται ως αναγνωρισμένο δικαίωμα των υπαρχουσών διμερών Συνθηκών, αλλά και να εφαρμόζεται μ' έναν τρόπο που να μην δημιουργεί παραστάσεις απειλής στην Πύλη και να υπονομεύει την ομαλότητα στις διμερείς σχέσεις.⁹ Ο μοναδικός τρόπος για να επιτευχθεί αυτό σύμφωνα με τις ρητές οδηγίες του Αλέξανδρου Α΄ στον Ρώσο πρέσβη Γρ. Στρόγκανοφ ήταν η ρωσική διαβεβαίωση του πλήρους σεβασμού της ακεραιότητας της οθωμανικής αυτοκρατορίας ως βάση της άσκησης του ρωσικού δικαιώματος της «προστασίας των ομόδοξων». Πράγματι, ο Αλέξανδρος Α΄ διαμήνυε απερίφραστα, δια χειρός φυσικά Καποδίστρια, στην Πύλη ότι «η Ρωσία δεν επιδίωκε την εξάλειψη της εξουσίας του Σουλτάνου πάνω στους εξαρτημένους λαούς» αλλά για την ομαλότητα των διμερών σχέσεων «θα ήταν χρήσιμο, και μάλιστα επιβεβλημένο, να πάψει επιτέλους η Υψηλή Πύλη τον πόλεμο εναντίον των ίδιων των υπηκόων της».¹⁰

Η ρωσική πολιτική έναντι της Πύλης δεν ακροβατούσε μόνο σ' ένα τεντωμένο σχοινί, αλλά ήταν εγγενώς αντιφατική, καθόσον μετέδιδε το μήνυμα στον Σουλτάνο ότι η ρωσική αποδοχή του εδαφικού status quo, και επομένως της ειρήνης, βασιζόταν εξ ολοκλήρου από την στάση της Πύλης έναντι των υπηκόων της, στάση για την οποία η Ρωσία είχε συμβατικό δικαίωμα να αξιολογήσει και, άρα, να αναμειχθεί διπλωματικά στις εσωτερικές υποθέσεις της Πύλης σ' ότι αφορά την διακυβέρνηση των χριστιανών υπηκόων της. Ακόμη κι αν η Πύλη ήταν υποχρεωμένη να αποδεχθεί το συμβατικό δικαίωμα της Ρωσίας, που της επιβλήθηκε σε σειρά ρωσο-οθωμανικών πολέμων, η ρωσική διπλωματία θέτοντας αυτό το δικαίωμα στο επίκεντρο των διμερών σχέσεων δημιουργούσε στην Πύλη την εύλογη δυσπιστία για το ποιες πραγματικά ήταν οι ρωσικές προθέσεις. Στις διπλωματικές οδηγίες, πάντα δια χειρός Καποδίστρια, ο Αλέξανδρος Α΄ έσπευδε να υπογραμμίσει ότι «Η Ρωσία το εύχεται απολύτως ειλικρινά [δηλαδή το «να πάψει επιτέλους η Υψηλή Πύλη τον πόλεμο εναντίον των ίδιων των υπηκόων της»], επειδή αυτή [η

Ρωσία] σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να επιτρέψει να καθορίζεται η παρούσα ή μελλοντική τύχη αυτών των λαών από την συνεχή εξέγερση κατά των Τούρκων, ή από μία κατάσταση πραγμάτων που θα συνέβαλε στην επανάληψή της».¹¹ Ο Τσάρος έθετε ευθέως μια μακροπρόθεσμης διάρκειας ρωσική «επιτήρηση» της οθωμανικής διακυβέρνησης των χριστιανών υπηκόων της, απορρίπτοντας τόσο τον ρυθμιστικό ρόλο μιας «συνεχούς εξέγερσης» στην τύχη των λαών, όσο και την συνέχιση μιας αδιευκρίνιστης «κατάσταση πραγμάτων» της οθωμανικής διακυβέρνησης που ωθούσε σε «συνεχείς εξεγέρσεις». Η εξαγγελθείσα ρωσική πολιτική, σύμφωνα με τις διπλωματικές οδηγίες, δεν περιοριζόταν μόνο στην «επιτήρηση» αλλά προχωρούσε και στην ρωσική ... «συνεισφορά» στην αποτροπή εξεγέρσεων, καθώς «αντιθέτως, τα οφέλη που ο αυτοκράτορας επιθυμεί να τους παράσχει, θα πρέπει να συμβάλουν στην μετατροπή τους σε ειρηνικούς και πειθήνιους υπηκόους του μονάρχη, κάτω από το σκήπτρο του οποίου αυτοί βρίσκονται».¹² Η πρακτική εφαρμογή αυτής της ρωσικής πολιτικής σήμαινε ότι η Πύλη θα έπρεπε να αποδεχθεί όχι μόνο την έξωθεν αξιολόγηση της διακυβέρνησης των υπηκόων της, αλλά να ανεχθεί την ανάμειξη της Ρωσίας - πέραν της ρωσικής έγκρισης στην τοποθέτηση των οσποδάρων στις Ηγεμονίες - και στην παροχή κάθε λογής ρωσικών «ωφελειών» στους απανταχού χριστιανούς υπηκόους της, πρακτικά συντηρώντας όχι μόνο ρωσικά ερείσματα μεταξύ τους αλλά ενισχύοντας τυχόν προσδοκίες τους για εξωτερικά στηρίγματα αναφορικά με τις όποιες τάσεις χειραφέτησης τους. Όπως εύστοχα το θέτει ο Γρ. Άρς, «το δικαίωμα στην «προστασία», το οποίο παρείχε στην Ρωσία ένα ειδικό καθεστώς εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, απόκρυβε το μικρόβιο των συνεχών συγκρούσεων και διαμαχών με την Υψηλή Πύλη».¹³

Στα 1816 η αποσαφήνιση της ανατολικής πολιτικής του Τσάρου Αλέξανδρου με την ευκαιρία των διπλωματικών οδηγιών προς τον Ρώσο πρέσβη στην Πόλη, Γρ. Στρόγκανοφ, αποτέλεσε τον *οριστικό ενταφιασμό της προσδοκίας και επιδίωξης του Καποδίστρια*, ότι η επίλυση του Ελληνικού ζητήματος μπορούσε να προέλθει με ρωσική πρωτοβουλία και, μάλιστα, υπό την διπλωματική απειλή ενός νέου ρωσο-τουρκικού πολέμου, τον οποίο ο Αλέξανδρος Α' ρητά απέκλειε ως ενδεχόμενο του ορατού μέλλοντος. Παρά τις emphaticές Καποδιστριακές διατυπώσεις, η διπλωματική οδηγία προς τον Γρ. Στρόγκανοφ, αλλά και οι λοιπές κατά καιρούς τσαρικές οδηγίες, ήταν να επιδιώξει ο πρέσβης την επίλυση των εκκρεμοτήτων του 1812 με διάλογο αποφεύγοντας την ολίσθηση σε εντάσεις.¹⁴ Ακόμη και στα 1819, ο Αλέξανδρος Α' στην ευρύτερη θεώρηση της «προστασίας των ομόδοξων» συνέχισε να κράτα ήπιους τόνους μη ανταποκρινόμενος στις προσδοκίες υποστήριξης αλλά και στον υποβόσκοντα αναβρασμό των υποτελών στην Πύλη.¹⁵ Χωρίς να επιδιώκει να... «ελληνοποιήσει» τις ρωσικές προτεραιότητες, ο Καποδίστριας προέβλεψε πάντως, εγκαίρως, και συμβούλευσε τον Τσάρο, για το αδιέξοδο της ρωσικής διπλωματίας γύρω από τις εκκρεμότητες της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, την αύξηση των διμερών τριβών εξαιτίας της οθωμανικής αδιαλλαξίας και της παγιωμένης δυσπιστίας των άλλων Μ. Δυνάμεων για τις ρωσικές επιδιώξεις. Στα 1826 ο Καποδίστριας, συμπλέοντας με νέα ανατολική πολιτική του Νικόλαου Α', του υπενθύμιζε:

*«Αλλ' εγώ προέβλεπον μετά βεβαιότητας ότι αι διαπραγματεύσεις του βαρώνου Στρόγκανωφ θα επέφερον εν τέλει όλως αντίθετον αποτέλεσμα. Πράγματι, έπρεπε να ζητήσωμεν αφ' ενός ικανοποίησιν και αποζημίωσιν διά την παράθασιν και την ατελή εκπλήρωσιν των άρθρων της συνθήκης άτινα αφεώρων εις τας παριστρίους ηγεμονίας και την Σερβίαν, αφ' ετέρου δε να εύρωμεν τον τρόπον προς απόρριψιν των αξιώσεων ας η Πύλη διετύπου ως προς την επιστροφήν των επί της ασιατικής ακτής φρουρίων. Ήτο πρόδηλον ότι αι συζητήσεις, εις ας θα έδιδεν αφορμήν η αποστολή του βαρώνου Στρόγκανωφ, θα ενέπνεον εις τους Τούρκους και εις τας ευρωπαϊκάς Κυβερνήσεις την υπόνοιαν, ότι η Ρωσία αποκρύπτει τους αληθείς αυτής σκοπούς, ότι απέχει του να επιθυμή την άρσιν των δυσχεριών προς διακανόνισιν και στερέωσιν ειρηνικών σχέσεων και ότι τουναντίον ζητεί δικαιολογητικάς αιτίας προς νέας εν τω μέλλοντι εχθροπραξίας. Εν τούτοις έπρεπε να υπακούσω' αι δε οδηγίαι του βαρώνου Στρόγκανωφ συνετάγησαν συμφώνως προς τας προθέσεις του Αυτοκράτορος».*¹⁶

Και στα 1820 ο Καποδίστριας, αποτιμώντας την εφαρμογή των διπλωματικών οδηγιών του Αλέξανδρου Α΄, θα γράψει ιδιωτικά στον Γρ. Στρόγκανοφ ότι

*«Δεν τολμώ να περιμένω μεγάλα αποτελέσματα. Επειδή κανείς δεν κατόρθωσε να πάρει κάτι από τους Τούρκους μόνο με τα λόγια. Στην ουσία εμείς δεν κάναμε τίποτε, παρά να φλυαρούμε με ανθρώπους, οι οποίοι δεν μπορούσαν να πιστέψουν τα λόγια μας».*¹⁷

Θεωρούσε, επίσης, ο Καποδίστριας, ότι ο εγκλωβισμός του Τσάρου στην διεκδίκηση ενός ανέφικτου ρωσικού ρυθμιστικού ρόλου στις μετα-Ναπολεόντειες ευρωπαϊκές υποθέσεις,¹⁸ ακύρωνε την δυνατότητα και επιλογή μιας ρωσικής στρατιωτικής πίεσης για την προώθηση μιας ρωσικής λύσης στο Ανατολικό ζήτημα – λύσης που ο Καποδίστριας σταθερά πίστευε ότι ήταν εφικτή εντός του συστήματος της ευρωπαϊκής «Συνεννόησης».¹⁹ Όπως φαίνεται στις εισηγήσεις του, ο Καποδίστριας αποδεχόταν ότι η εθνική χειραφέτηση των ομόδοξων και η ενίσχυση της ρωσικής επιρροής στην Εγγύς Ανατολή μπορούσε να επιτευχθεί *χωρίς ρωσική εδαφική επέκταση και με εξισορρόπηση των διεθνών συμφερόντων μεταξύ των Μ. Δυνάμεων*, αρκεί η Ρωσία να αναλάμβανε την διεθνή πρωτοβουλία των κινήσεων με μια προσεκτικά σχεδιασμένη εφαρμογή μιας ανανεωμένης ανατολικής πολιτικής της.²⁰ Ο Αλέξανδρος Α΄ απέρριψε το πλαίσιο αυτής της πολιτικής και, ευρύτερα, αντιμετώπισε με ολοένα εντονότερο συντηρητικό τρόπο τα εθνικά και φιλελεύθερα αιτήματα που στην μετα-Ναπολεόντεια περίοδο εμφανίζονταν στο πολιτικό προσκήνιο της γηραιάς ηπείρου.²¹ Αντίθετα, ο Καποδίστριας είχε εγκαίρως πλήρη αίσθηση αυτών των αιτημάτων στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή²² και βεβαίως παρακολουθούσε και μετείχε ενεργά στις εξελίξεις του ελληνικού χώρου.²³

Οι σύνθετες αυτές εξελίξεις, χειρισμοί και μεθοδεύσεις του Ι. Καποδίστρια συνέθεσαν ένα διεθνές περιβάλλον και ταυτόχρονα ένα πολυδιάστατο πλαίσιο της εσωτερικής προ-επαναστατικής προετοιμασίας.

«Τι να Κάνουμε»; Ο νούν νοείτω...

Η κατανόηση των σύνθετων θεμάτων που εμπλέκονταν στην διεθνή και εσωτερική πτυχή επίλυσης του ελληνικού ζητήματος και, πολύ περισσότερο, η προ-επαναστατική προετοιμασία απαιτούσε επαρκή πληροφόρηση και στις δυο αυτές πτυχές. Πιστικά ερωτήματα εμφανίστηκαν από τα πρώτα βήματα της δράσης των φιλικών στην Οδησό στα 1816 και οι απαντήσεις τους στα ερωτήματα αυτά υπήρξαν κατά περίπτωση συγκεκριμένες, αποσπασματικές, εμπιστευτικές, ασαφείς, αντιφατικές και απόκρυφες. Μια έντονη φημολογία αποτέλεσε το χαρακτηριστικό γνώρισμα των συζητήσεων μεταξύ των ομογενών για την Παλιγγενεσία, την Εταιρεία, την Ρωσία, τον Καποδίστρια και την προοπτική του Αγώνα. Τα ερωτήματα ήταν περισσότερα από τις απαντήσεις, οι οποίες - κατά περίπτωση και περίσταση - υπήρχαν όσο ήταν εφικτό και πρέπει να δοθούν. Η εξάπλωση της Εταιρείας συνήθως επαφίονταν περισσότερο στις πεποιθήσεις του κατηχούμενου και στις πατριωτικές επαγγελίες του κατηχητή του, στην εμπιστοσύνη του κατηχούμενου στην εύλογη ανάγκη μυστικότητας που πρόβαλε ο κατηχητής του. Ο Ν. Σηληιάδης υπήρξε η κατεξοχήν περίπτωση ενός σκεπτικιστή κατηχούμενου όπου η πατριωτική επαγγελία και η εμπιστοσύνη στους κατηχητές ήταν το αντικείμενο μιας αφόρητης προσωπικής ταλάντευσης μέχρι την έναρξη του Αγώνα.

Το πλούσιο έργο του Σηληιάδη, ενός αγωνιστή και μετέπειτα συνεργάτη του Κυβερνήτη, μας δίνει την ευκαιρία να ερευνήσουμε το **πόσο κατανοητές** ήταν οι **προ-επαναστατικές επιδιώξεις του Καποδίστρια** σ' έναν ευρύ πατριωτικό κύκλο της Οδησού και **πόσο επιδρά σ' αυτόν τον κύκλο** το αφήγημα των Φιλικών. Στην πραγματικότητα θα αναζητηθεί **κατά πόσο έγκυρη** ήταν η πληροφόρηση που είχε ο Σηληιάδης και ο κοινωνικός κύκλος του για την προσέγγιση Καποδίστρια αναφορικά με την επίλυση του

ελληνικού ζητήματος. Στον βαθμό αυτό θα επιχειρηθεί μια **αναπαράσταση** του πληροφοριακού περιβάλλοντος του Σπηλιάδη προκειμένου να εντοπιστούν οι δυσκολίες κατανόησης που παρήγαγαν τις **διαφορές αντιλήψεων** του με τον Καποδίστρια. Εξετάζοντας την αυθεντική, δια χειρός Σπηλιάδη, μαρτυρία του για την σχέση του με την Φιλική Εταιρεία, αναδεικνύονται ανάγλυφα οι περιορισμοί μέσα στους οποίους κινούνταν όχι μόνο κατηχητές και κατηχούμενοι, αλλά επιπλέον η ίδια η υλοποίηση της προ-επαναστατικής προετοιμασίας σε **συνθήκες οργανωτικών στεγανών**.

Πράγματι, οι αντικειμενικές προϋποθέσεις εξοικείωσης και αυτού ακόμη του κοσμοπολίτικου εμπορικού κύκλου των ομογενών υπήρξαν δυσχερείς, ακριβώς επειδή η εμβάθυνση στο γίνεσθαι πολιτικών διεργασιών και διπλωματικών χειρισμών απαιτούσε μια **προνομακή θέση** εντός αυτού και, ως εκ τούτου, ήταν **απροσπέλαστο** για άτομα **εκτός** μιας **αυτοκρατορικής αυλής** ή ενός **στενού εταιρικού περιβάλλοντος**.

Επομένως, οι δυσκολίες κατανόησης των προ-επαναστατικών απόψεων Καποδίστρια από τον Σπηλιάδη σχετίζονται με την περιορισμένη δυνατότητα **πρόσβασης** του σε **ουσιώδεις πληροφορίες** για το **διεθνές** και **προ-επαναστατικό** γίνεσθαι (Σχήμα 1)

Αυτή η δυνατότητα πρόσβασης επιβαρύνεται από μία **αναπόφευκτη πραγματικότητα** που προκύπτει από δύο πλευρές:

- A. τις εταιρικές συνωμοτικές προφυλάξεις, και
- B. τους καποδιστριακούς διπλωματικούς χειρισμούς, τις αναγκαστικές αμφισημίες του και τις εξαιρετικά λεπτές μεθοδεύσεις του, όπως τις υποθέσεις «Γαλάτη», «Καραγεώργη», «Σχολείου της Μάνης», κ.α.

Σ Χ Η Μ Α 1

Υπάρχουν επιπλέον δύο σημαντικές δυσχέρειες μεταφοράς της πληροφορίας στον Σπηλιάδη και στον ομογενειακό κοινωνικό κύκλο του.

Πρώτον, αν και εκκινούν από μια διαμορφωμένη πολιτική προσέγγιση του, οι αντιλήψεις του Καποδίστρια στα 1815, εξελίσσονται βαθμιαία ως προς τις *πρακτικές μεθοδεύσεις*, ενώ ο ίδιος τις *επικοινωνεί κατά περίπτωση και συνθήκη*. Οι πατριωτικές επιδιώξεις του Καποδίστρια προωθούνται σ' ένα *πληροφοριακό επιχειρησιακό περιβάλλον* που διαμορφώνεται από δύο ανεξάρτητες μεταβλητές.

Η πρώτη μεταβλητή περιλαμβάνει τρεις παραμέτρους με έντονες απαιτήσεις συγχρονισμού και αναγκών και συντίθεται:

- από την ρωσική ανατολική πολιτική της περιόδου 1815-1821, όπως εκφράζεται στην εκάστοτε *συγκυρία* της ρωσικής διπλωματίας, στην οποία ο Καποδίστριας μετέχει ως *διαμορφωτής* και *εκφραστής* της,
- από την προ-επαναστατική προετοιμασία και διεργασίες, πάνω στις οποίες, αν και οι καποδιστριακές μεθοδεύσεις επιδρούν καθοριστικά, ο ίδιος ο Καποδίστριας *δεν έχει άμεσο έλεγχο της προετοιμασίας* και, επιπλέον, η *διαμεσολάβηση των απόψεων του γίνεται επιλεκτικά* μέσω *στοχευμένων και διακριτών* μεταξύ τους αποστολών προσωπικών του συνεργατών, όπως οι Περραιβός, Καντιώτης, Μπενάκης, Παππάς, Παπαρρηγόπουλος, Πίνι, Λεβέντης, κ.α., και τέλος
- από τις *περιρρέουσες* εντυπώσεις ή φημολογίες για καποδιστριακές αντιλήψεις που διαχέονται σε φιλογενείς κύκλους της ελληνικής ομογένειας (Σχήμα 2).

Σ Χ Η Μ Α 2

Μοιραία ο Ν. Σπηλιάδης, ευρισκόμενος στο επίκεντρο των προ-επαναστατικών ζυμώσεων ενός ευρύτερου κοινωνικού κύκλου του και, μάλιστα, σε επαφή με τους πρωτεργάτες της Εταιρείας στην Οδησό και στην Πόλη, υπόκειται σε πολλαπλούς πληροφοριακούς περιορισμούς.

Η δεύτερη μεταβλητή αφορά την ουσιώδη διάκριση των *απόψεων* Καποδίστρια εντός του *γενικού αφηγήματος* των εταιριστών. Η επισήμανση αυτή δεν αναφέρεται στο καθαυτό ζητούμενο της σχέσης του Καποδίστρια με την Εταιρεία των Φίλων και στην λεγόμενη ταυτότητα της «Αθέατης Αρχής» της. Καθώς το *γενικό αφήγημα* των φιλικών είναι το επικοινωνιακό όχημα των κατηχητών σε ευρύτερους πατριωτικούς κύκλους και επειδή αυτό είναι το αφήγημα που τροφοδοτεί τον σκεπτικισμό του Σπηλιάδη – ιδιαίτερα μάλιστα όταν ίδιος συγχρωτίζεται με πρωτεργάτες φιλικούς, η εξέταση καποδιστριακών απόψεων εντός του αυτού αφηγήματος αποτελεί σημαντική διάσταση στις προσλήψεις Σπηλιάδη. Πόσο μάλλον καθώς στο *γενικό αφήγημα* των φιλικών που φτάνει και στον Σπηλιάδη, *πράγματι δεν*

εμπεριέχεται καμία πληροφόρηση των καποδιστριακών απόψεων αλλά υπονοείται ένας «αθέατος» ρόλος του και αυτός επικουρικά, προκειμένου να ενισχυθεί η πεποίθηση ότι είναι εφικτή η επιτυχία μιας ελληνικής εξέγερσης.

Δύσκολα, επομένως, μπορεί να επισημάνει κανείς στο γενικό αφήγημα των φιλικών συγκεκριμένες απόψεις του Καποδίστρια. Αντίθετα είναι ακριβώς, μόνο και αποκλειστικά, δικά του έμπιστα άτομα, τα οποία συνθέτουν ένα διακριτό «καποδιστριακό μηχανισμό» και είναι αυτά τα άτομα που μεταφέρουν «μηνύματα» του ιδίου προς συγκεκριμένους αποδέκτες σε τέτοιο μάλιστα βαθμό κρίσιμων παρεμβάσεων, που αναδεικνύεται ότι στην περίοδο 1816-1820 η προετοιμασία της επανάστασης κυριολεκτικά κυφορείται με απόλυτα πρακτικό και συγκεκριμένο τρόπο ακριβώς από τις ενέργειες αυτού του «καποδιστριακού μηχανισμού», ο οποίος είτε δραστηριοποιείται αυτόνομα, είτε υπό την ταυτότητα της Εταιρείας, είτε και με τους δύο τρόπους ταυτόχρονα.

Η διάχυση των καποδιστριακών αντιλήψεων εκδηλώνεται από άτομα που εντάσσονται σε δύο επάλληλους κύκλους πληροφόρησης με επίκεντρο τον ίδιο τον Καποδίστρια. Από το 1816 έως το 1820 όταν με την ανάθεση της «Κινητικής Αρχής», δηλαδή της ηγεσίας της ελληνικής εξέγερσης, στον «Γενικό Επίτροπο της Αρχής», τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, οπότε αυτός αποκτά τον κυρίαρχο ρόλο στην εκφορά κατευθύνσεων και οδηγιών, οι καποδιστριακές απόψεις παραμένουν ερμητικά κλειστές εντός ενός πολύ στενού κύκλου συνεργατών και ενός πολύ στενού πυρήνα φιλικών – όλοι τους σχεδόν διατηρούν και τις δύο ιδιότητες: και ως μέλη της εταιρείας, στην οποία εντάσσονται διαδοχικά καθώς έτσι εξυπηρετείται η δράση τους και ως μέλη του άτυπου «καποδιστριακού μηχανισμού» που διατηρούν απευθείας επαφή με τον ίδιο τον Καποδίστρια, είτε μέσω της διπλωματικής υπηρεσίας τους, είτε ως προσωπικές επαφές του ή με διάφορα προσχήματα της συγκυρίας (όπως η θητεία τους στην ρωσική στρατιωτική ή διπλωματική υπηρεσία, κ.α.).

Πάρα την διπλή ιδιότητα τους, ο πρώτος επάλληλος κύκλος πληροφόρησης διακρίνεται ακριβώς αφενός στα μέλη του «καποδιστριακού μηχανισμού» και αφετέρου στον στενό πυρήνα των στελεχών της Φιλικής Εταιρείας της Μόσχας, και σ' αυτούς βεβαίως ανήκουν οι Α. Τσακάλωφ και Ν. Σκουφάς, οι οποίοι με αφετηρία την Οδησό δημιουργούν και συντηρούν τα εταιρικά δίκτυα φιλικών στις Ηγεμονίες, στην Πόλη και αλλού.

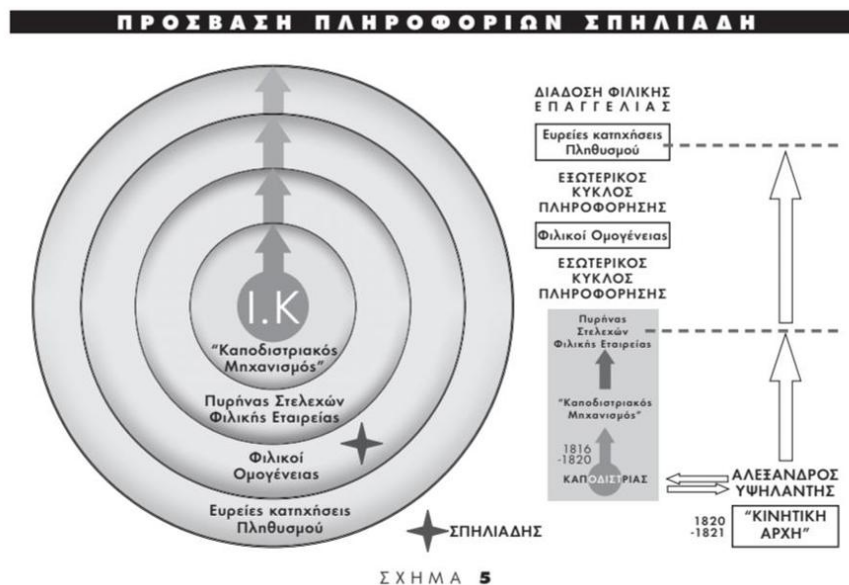
Επομένως, η γενική συνωμοτική αρχή των Φιλικών, που συνοψίζεται απλουστευτικά στο «πίστευε και μη-ερεύνα», είχε κατεξοχήν πρακτικό και de facto χαρακτήρα και ίσχυε πρωτίστως για το πλήθος των μνημένων, ενώ παράλληλα δημιουργούσε και ένα πλήθος ερωτηματικών, εικασιών, ανησυχιών και προσδοκιών σε κύκλους των ομογενών, που διέπονται με διαμορφωμένες πεποιθήσεις και αντιλήψεις.

Η Μετέωρη Κατάσταση Σπηλιάδη

Η προσλαμβάνουσα παράσταση του Σπηλιάδη ασφαλώς έχει να κάνει και με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, ωστόσο η γνήσια και εξαρχής ένταξη του στην πατριωτική υπόθεση τον κατατάσσει στους ανιδιοτελείς υπέρμαχους του απελευθερωτικού αγώνα.

Ο Ν. Σπηλιάδης μνηθήκε στην Εταιρεία από τον ίδιο τον Ν. Σκουφά όταν αυτός στις αρχές του 1816 φτάνει στην Οδησό ως «απόστολος» της Εταιρείας.²⁶ «Κατά τὸ 1816», γράφει ο Σπηλιάδης, «διέτριβον εἰς Οδησσόν, ὅπου ἦλθε τότε ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς, ἀπὸ Μόσχαν. Δὲν εἶχον μ' αὐτὸν φιλίαν μὲ ἠρώτησεν, ἂν ὠρκίζομην νὰ φυλάξω μυστικὸν ὅ,τι ἤθελε μ' ἐκμυστηρευθῆς ὠρκίσθην, καὶ μὲ εἶπεν ὅτι **ὑπῆρχεν ἑταιρία μυστική, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ εἶν' ἄγνωστος, σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τοῦ ἔθνους, ἴσως καὶ τὴν ἐλευθερίαν του, καὶ ὅτι τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἐρευνᾶν εἶν' ἀπηγορευμένον. Διὰ τὸ ἄγνωστον τῆς ἀρχῆς καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ ἐρευνᾶν περὶ αὐτῆς, ἂν εἶχον πεῖραν τῶν τοιούτων ἑταιριῶν, εἶπετο νὰ στοχασθῶ ὅτι ἦτο καὶ πιθανώτατον νὰ εἶν ἐπίνοια τοῦ Σκουφᾶ ἢ μυστικὴ ἑταιρία του, καὶ νὰ μὴ τὸν ἢ δώσω ἀκρόασιν· ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου, ὡς ἂν ἀπατῶν αὐτὸς ἐγὼ ἑμαυτὸν, δὲν ἠθέλησα οὐδὲ ν' ἀμφιβάλλω καν περὶ αὐτῆς (διότι, ὅ,τι ἐπιθυμῆι ὁ ἄνθρωπος τὸ πιστεύει), καὶ ἐδέχθη νὰ μὲ κατηχήσῃ».²⁷ Ο Σκουφάς δεν γνώριζε προηγουμένως τον Σπηλιάδη, φαίνεται όμως αυτός ότι άνηκε στον κοινωνικό κύκλο του Αθανάσιου Σέκερη στην Οδησό και, επομένως, τον γνώριζε και ο, νεότερος αδελφός του Α. Σέκερη, οποίος άνηκε στον πυρήνα των φιλικών της Μόσχας και στον οποίο είχε ανατεθεί να συναντήσει τον Άνθιμο Γαζή στην Βιέννη και τον Αδαμάντιο Κοραή στο Παρίσι το 1815, προκειμένου να ενημερωθεί από αυτούς ο πυρήνας της Μόσχας για τις εξελίξεις γύρω από το ελληνικό ζήτημα.²⁸ Όταν ο Σκουφάς φτάνει στην Οδησό διαμένει στο σπίτι του Αθ. Σέκερη, οποίος στην συνέχεια θα αναδειχθεί ένα από τα κορυφαία στελέχη των φιλικών στην Οδησό. Όπως γράφει ο Σπηλιάδης, ήταν ο Γεώργιος Σέκερης που τον σύστησε στον Σκουφά για μέλος της Εταιρείας, ωστόσο η διαδικασία κατήχησης, λόγω του χαρακτήρα του Σπηλιάδη, δυσχεράνθηκε από μια κατάσταση παρεξηγήσεων. «*Η φιλαυτία*», εξηγεί ο Σπηλιάδης, «μ' ἔλεγεν ὅτι ὠφείλε καὶ νὰ μὲ παρακαλέσῃ ὁ Σκουφᾶς νὰ κατηχηθῶ, διότι καὶ ἐγὼ ἀπὸ τοῦ 1808 μάλιστα, δὲν ἔπνεον εἰμὴ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Μετὰ παρέλευσιν ἡμερῶν τινῶν, ἐπειδὴ ἐγὼ, ἀγνοῶν καὶ ποῦ κατῶκει καὶ οὐδὲ τὸν ἐπεσκέφθη καν, δὲν σε βλέπω, μὲ λέγει, διατεθειμένον νὰ μνηθῆς εἰς τὰ τῆς ἑταιρίας' ὁ Γεώργιος Σέκερης σ' ἐσύστησεν εἰς τὴν Μόσχαν νὰ σὲ κατηχήσω. Νομίζω, τὸν εἶπον ὅτι δὲν πρέπει νὰ σὲ βιάσω νὰ μὲ κατηχήσῃς, ἂν δὲν μὲ στοχάζεσαι ἄξιον. Τότε μ' ἔδωκε τὸ κατὰ συνθήκην ἀλφάβητον, καὶ ἐν φύλλον τῆς διδασκαλίας τῆς ἑταιρίας ν' ἀντιγράψω ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀναχωρεῖ αἰφνης εἰς τὴν Λεχίαν, καὶ διατρίβει οὐκ ὀλίγον, καὶ τότε ἔλαβον καιρὸν νὰ συλλογισθῶ περὶ αὐτοῦ. ... Ἐδέχθη ὅμως νὰ μὲ κατηχήσει, καὶ ἀφ' οὗ ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Λεχίαν, ἠκολούθησε νὰ μὲ δίδῃ ἀνὰ ἐν φύλλον τῆς διδασκαλίας, μ' ἔδωκε καὶ τὸ τελευταῖον, καὶ μ' ὠρκισε τὸν μέγαν ὄρκον».²⁹ Μέχρι την έναρξη του Αγώνα ο Σπηλιάδης διατήρησε την αίσθηση ότι για «τεχνικούς λόγους» η ένταξη του στην Εταιρεία ήταν μετέωρη, παρά το γεγονός ότι και στην Οδησό και στην Πόλη διακεκριμένα στελέχη της Εταιρείας τον θεωρούσαν μέλος.**

Η αφήγηση Σπηλιάδη προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για την δράση Σκουφά στην Οδησό και έχει ιδιαίτερη σημασία η μαρτυρία ότι μέσα στο 1816 ο Σκουφάς «*ἀναχωρεῖ αἴφνης εἰς τὴν Λεχίαν, καὶ διατρίβει οὐκ ὀλίγον*».³⁰ Ο Σπηλιάδης, βεβαίως, δεν διαθέτει καμία συγκεκριμένη πληροφορία για τον σκοπό του ξαφνικού ταξιδιού του Σκουφά στην Πολωνία και σε πλήρη σύγχυση αναρωτιέται ποιος χρηματοδοτεί την αποστολή Σκουφά – «*Τοιοῦτος δ' ἀπόστολος ὑποτίθεται ὅλως ἀνευδής· πλὴν αὐτὸς δὲν ἔχει πόρον ζωῆς καὶ ἀπροσδοκῆτως ὤχετο ἀπιὼν σταλεῖς ἐπὶ μισθῶ εἰς τὴν Λεχίαν ὑπὸ τινος ἐμπόρου*».³¹ Καταγράφει όμως δύο σημαντικές επισημάνσεις, η πρώτη από τις οποίες υπογραμμίζει ότι ο Σκουφάς δεν ασκεί καμία οικονομική δραστηριότητα, ούτε διαθέτει ιδίους πόρους, ενώ ότι ο ρόλος του είναι αποκλειστικά πολιτικός ως απόστολος της Εταιρείας. Ακολούθως επισημαίνει την φήμη ότι ο Σκουφάς είναι «*σταλεῖς ἐπὶ μισθῶ εἰς τὴν Λεχίαν ὑπὸ τινος ἐμπόρου*», το όνομα του οποίου ο Σπηλιάδης αγνοεί και ταυτόχρονα δυσπιστεί για την τυχόν εμπορική φύση της αποστολής Σκουφά, ο οποίος ως απόστολος «*ὑποτίθεται ὅλως ἀνευδής*», μη έχοντας καμία βιοποριστική ανάγκη. Ο Σπηλιάδης αναφέρει την αποστολή Σκουφά στην Πολωνία παρενθετικά, καθώς η κύρια έμφαση της αφήγησης του είναι στην παρεμβολή της αποστολής Σκουφά στην διαδικασία κατήχησης του, δεν παύει όμως να εντάσσει το συμβάν αυτό στους προβληματισμούς του για τον Σκουφά και την Εταιρεία. Το ενδιαφέρον είναι ότι ο Σπηλιάδης θα γνώριζε την ταυτότητα του «*χρηματοδότη εμπόρου*», εφόσον αυτός άνηκε στον εμπορικό κύκλο της Οδησού, επομένως το πλέον πιθανόν είναι η ανάθεση της αποστολής να έγινε από τον κύκλο των «*εμπόρων*» του πυρήνα των φιλικών της Μόσχας.³² Είναι άγνωστο τι έκανε ο Σκουφάς και ποιους συνάντησε στην Πολωνία. Αφηγούμενος την σχέση του με τον Σκουφά, αλλά και με άλλα στελέχη της Εταιρείας, ο Σπηλιάδης μας μεταφέρει τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις του για τα θέματα της προετοιμασίας του Αγώνα. Το *γενικό αφήγημα* των φιλικών του δημιουργούσε πολλά γνήσια ερωτήματα, ενώ οι εκκρεμότητες της κατήχησης του ενίσχυαν τις ανασφάλειες και στοιχεία του χαρακτήρα του που έφτασαν στην υπερβολή της απόπειρας αυτοχειρίας του.

Είναι ακριβώς αυτή η συμμετοχή του στο εταιρικό δίκτυο, που προσφέρει την δυνατότητα να ερευνηθεί η *διαφορά αντιλήψεων* του Σπηλιάδη, καθώς αυτός ανήκει στις *παρυφές του δεύτερου*, εξωτερικού, επάλληλου κύκλου πληροφόρησης αναφορικά με τις *καποδιστριακές* αλλά και τις αντιλήψεις των *ατόμων* που ανήκουν στον *πρώτο, εσωτερικό, επάλληλο κύκλο* και διαθέτουν όχι μόνο ευρύτερη πληροφόρηση, αλλά επιπρόσθετα λαμβάνουν οδηγίες από τον ίδιο προσωπικά τον Καποδίστρια, λόγω της θέσης τους στον «*καποδιστριακό μηχανισμό*». (Σχήμα 5)

Η σχέση του Σπηλιάδη με τη Φιλική Εταιρεία, όπως ενδεικτικά αναφέρθηκε, ήταν εξαρχής περιπετειώδης και την χαρακτήριζε μία διαρκή κατάσταση σύγχυσης και πατριωτικής έξαρσης. Ήδη από το 1816 τον Σπηλιάδη, όπως και άλλους ομογενείς, απασχολούσαν βασανιστικά **δύο ερωτήματα**.

- Το πρώτο ερώτημα: Ήταν πράγματι ο Τσάρος ή ο Καποδίστριας η «Αθέατη Αρχή», όπως ήταν διάχυτη η εντύπωση στους κύκλους της Οδησού, και το οποίο όχι μόνο διαδίδονταν, αλλά επιπλέον ήταν απαγορευμένο στους εταίρους να το ερευνήσουν.
- Το δεύτερο ερώτημα απορρέει από το πρώτο: Αν η «Αθέατη Αρχή» ήταν οι παραπάνω, ήταν δυνατόν αυτό το εγχείρημα να επαφίεται σε άτομα, όπως ο Σκουφάς ή ο Αναγνωστόπουλος, οι οποίοι **δεν είχαν κοινωνική υπόληψη** στους ισχυρούς εμπορικούς κύκλους των ομογενών.

Ο Σπηλιάδης, μάλιστα στο τέλος της ζωής του, μας προσέφερε μια πολύτιμη και εκ βαθέων λεπτομερή εξιστόρηση της σχέσης του με την Φιλική Εταιρεία, η οποία δίνει σημαντικά στοιχεία για την έλλειψη κατανόησης του προεπαναστατικού γίνεσθαι του κύκλου του. Κλειδί αυτής της κατανόησης αποτελεί βέβαια το **πως γινόταν αντιληπτός ο ρόλος της Ρωσίας**, και, επομένως, **και του Καποδίστρια**, στην προετοιμασία της εξέγερσης που επαγγέλλονταν οι Απόστολοι της Εταιρείας.

Από *που*, όμως, ο Σπηλιάδης *αντλεί* τις πληροφορίες για την Εταιρεία;

Από ΠΟΥ ο Σπηλιάδης ΑΝΤΛΕΙ τις πληροφορίες για την εταιρεία στην Οδησό;

Η ΚΑΤΗΧΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Κατά τὸ 1816 διέτρεβον εἰς Ὀδησόν, ὅπου ἦλθε τότε ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἀπὸ Μόσχαν. ὁ Γεώργιος Σέκερης σ' εὐσότηριεν εἰς τὴν Μόσχαν νὰ σὲ κατηχήσω. Δὲν εἶχον μ' αὐτὸν φιλανκκαὶ ἐδέχθην νὰ μὲ κατηχήσῃ. ὁ Ἀθανάσιος Σέκερης, ὅστις ἔχει ἦδη τὸν Σκουφᾶν ὡμοτράπεζον καὶ συνκάτοικον μετὰ καὶ τοῦ Παναγιώτου) Α. Αναγνωστοπούλου, μὲ χαρετᾶ ἀποκαλῶν φιλικώτατον τῶν ἀδελφῶν.

ΕΤΑΙΡΟΙ

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ὡς καὶ ἄλλοι, μὴ θελήσαντες νὰ κατηχηθῶσιν, ὡς ὁ Ἠλίας Μάνεσης καὶ Ἰω(άννης) Ἀμβροσίου, ὅτινες δὲν ἠθέλησαν νὰ κατηχηθῶσιν ἀπὸ τὸν Ἀθ(ανάσιον) Σέκερη, ἐκλαβόντες ἴσως καὶ αὐτοὶ τὰ τῆς ἐταιρείας ὡς ἀγρυπτεῖαν, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοὶ, καίτοι ἀκατήγητοι, ἀλλὰ γνωρίζοντες τὰ τῆς ἐταιρείας,

ΓΝΩΡΙΖΟΝΤΕΣ ΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Στην Οδησό ο Σπηλιάδης μας το αναφέρει ο ίδιος ότι τις *αντλεί* απευθείας από τον **ίδιο τον Σκουφά** που επιχειρεί την *κατήχηση* του και, ακολούθως, από τον **Αθανάσιο Σέκερη** και τον **Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο**. Πληροφορίες, όμως, *αντλεί* από **διαδόσεις ομογενών** που γνωρίζουν την ύπαρξη αλλά **δεν είναι μέλη** της εταιρείας, όπως ο Μάνεσης, ο Αμβρόσιος κ.α., που διατηρούν σοβαρές επιφυλάξεις για τους εταιριστές. Όταν ο Σπηλιάδης μετακινείται στην Πόλη συνδέεται με τον εκεί κύκλο των φιλικών και γνωρίζει από κοντά βασικά στελέχη, όπως ο Π. Σέκερης, ο Παπαφλέσσας κ.α. σε μια περίοδο προχωρημένης προετοιμασίας του Αγώνα.

Στα χρόνια του Σπηλιάδη, και ειδικότερα την περίοδο 1815-1821, ό,τι μάθαινε ο κύκλος των ομογενών εμπόρων στις Ηγεμονίες και στην Πόλη, το μάθαινε:

- είτε μέσα από τις μεταξύ τους διαδόσεις, εκτιμήσεις και εικασίες
- είτε από οποιοδήποτε αφήγημα, τέλος πάντων, οι Φιλικόι Απόστολοι, διαφόρων αποχρώσεων και σκοπιμοτήτων, αποφάσιζαν κατά περίπτωση να προωθήσουν.

Βρέθηκε, επομένως, ο Σπηλιάδης σε μία απίστευτη σύγχυση, σε δυσκολία κατανόησης και σε μία «εταιρική συμμετοχή», η οποία μπορεί να περιγραφεί ως «**μέσα και έξω**» από τη Φιλική Εταιρεία και «**κοντά αλλά και πολύ μακριά**» από τον κύκλο εμπιστοσύνης ηγετικών στελεχών της Φιλικής Εταιρείας της Πόλης.

Μας περιγράφει, λοιπόν, ο ίδιος ο Σπηλιάδης ακριβώς τα **όρια πληροφοριών** που λαμβάνει από «πρώτο χέρι», αλλά και τις αμφιβολίες του για την βασική γραμμή κατήχησης των φιλικών που συνοψίζεται στο «πίστευε και μη ερεύνα» σχετικά με το κρίσιμο ζήτημα που απασχολούσε τους ομογενείς: τον ρόλο της Ρωσίας.

Η σημασία του ρωσικού παράγοντα, η οποία τον τελευταίο μισό αιώνα είχε αναδειχθεί ως μια βαθιά ριζωμένη παράδοση στον ελληνικό χώρο και μάλιστα ιδιαίτερα μεταξύ των εμπόρων ομογενών στις Ηγεμονίες, δημιουργούσε ιδιαίτερες προσδοκίες με την ανάδειξη του Καποδίστρια ως υπουργού εξωτερικών του Τσάρου Αλέξανδρου Α΄.

Ο Σπηλιάδης, όπως και πολλοί άλλοι, οι οποίοι ήρθαν σε επαφή το 1816 και το 1817 με την Φιλική Εταιρεία, αδυνατούσε να κατανοήσει τη διεθνή θέση της Ρωσίας και, ακόμα περισσότερο, τις ευκαιρίες και τις δυσχέρειες που αντιπροσώπευε ακριβώς αυτή η διεθνή θέση της και ό,τι αφορούσε τον ρόλο της Ανατολικού ζητήματος.

Μάλιστα, οι πλέον ενήμεροι για την διεθνή πραγματικότητα υποστήριζαν (και ορθώς) ότι η Ρωσία δεν είχε πολιτική ρήξης με την Πύλη και για αυτό συμπέραναν ό,τι και ο Καποδίστριας ήταν αντίθετος ακριβώς με την προώθηση της εξέγερσης. Για τον ίδιο ακριβώς λόγο έδιναν περισσότερο έμφαση στον *μορφωτικό σκοπό* της ίδρυσης «σχολείων» παρά στον *πολιτικό σκοπό* τους στην προετοιμασία της εξέγερσης. Ωστόσο, η έρευνα για την υπόθεση του «Σχολείου της Μάνης» στα 1819-1820 κατέδειξε ότι η καταχρηστική χρήση της θρυλούμενης καποδιστριακής ρήξης «πρώτα να μορφώσουμε Έλληνες», πάρα την σκόπιμη αμφισημία της, είχε πρωτίστως προπαρασκευαστικό χαρακτήρα *πολιτικής ζύμωσης* ανάμεσα στους Έλληνες με σκοπό τον Αγώνα.

Μέσα από το έργο Σπηλιάδη, αλλά και το έργο πολλών σύγχρονων της Επανάστασης του 21, διαπιστώνεται αυτή η αδυναμία κατανόησης και ταυτόχρονα διακρίνουμε να διαμορφώνεται η επικρατούσα άποψη γύρω από το ρόλο της Ρωσίας και του Καποδίστρια στην προετοιμασία της Επανάστασης.

Μόνο κάποιοι πρωταγωνιστές της προετοιμασίας της Επανάστασης γνωρίζουν και υλοποιούν τις καποδιστριακές μεθοδεύσεις. Πρόκειται για τον προσωπικό μηχανισμό του Καποδίστρια, που αποτελείται από άτομα, όπως οι Περραιβός, Τσακάλωφ, Σκουφάς, Καντιώτης, Κομιζόπουλος, Αργυρόπουλος, Μαρασλής, Λεβέντης, Γιωργάκης Ολύμπιος, Αρ. Παπάς, Δεστούνης, Βλασσόπουλος, Παπαρηγόπουλος, Βιάρος, κ.α.

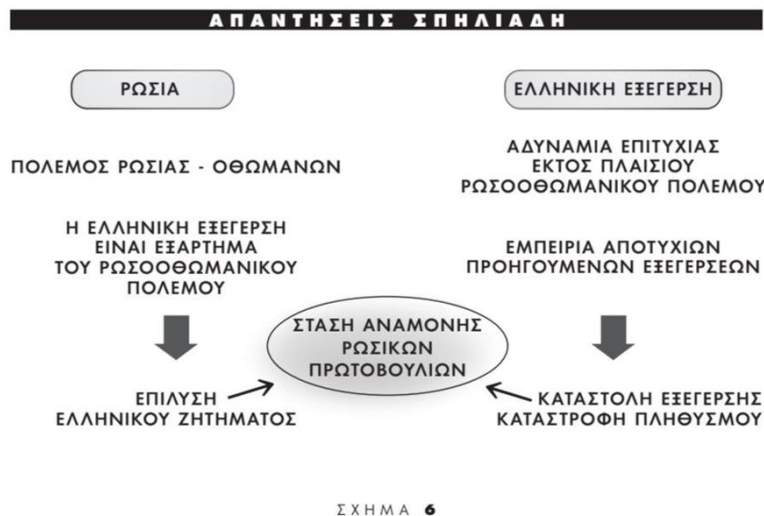
Όλοι αυτοί, μετά τον Αγώνα **εμφατικά σιωπούν** στα κρίσιμα προ-επαναστατικά θέματα, καθώς τα θεωρούν πλέον ανεπίκαιρα ή πολιτικά βλαπτικά στην τρέχουσες εξελίξεις. Αλλά και όποτε όσοι από αυτούς μιλούν, υποστηρίζουν με *ευλαβική συνέπεια* το αφήγημα που **ο ίδιος ο Καποδίστριας** έχει, για τους δικούς του κάθε φορά λόγους, διαδώσει.

Ποια είναι η θέση του Σπηλιάδη και του κύκλου των σκεπτικιστών στα θέματα της προετοιμασίας της Επανάστασης;

Καταρχήν, υπάρχει ισχυρή πεποίθηση το ελληνικό ζήτημα θα λύσει ένας Ρωσο-οθωμανικός πόλεμος, στο οποίο η ελληνική εξέγερση θα αποτελέσει εξάρτημα του. Επομένως, η προοπτική ελληνικής χειραφέτησης εξαρτάται από την έναρξη ενός Ρώσου οθωμανικού πολέμου. Αυτή είναι η πεποίθηση που έχει εμπεδωθεί τα τελευταία 50 χρόνια των ρωσο-οθωμανικών πολέμων.

Παράλληλα, προβάλλεται η ισχυρή αντίληψη για την αδυναμία μιας αυτοδύναμης εξέγερσης. Έχοντας την αρνητική εμπειρία προηγούμενων εξεγέρσεων, μία τέτοια απόπειρα θεωρείται ότι θα καταλήξει σε καταστροφικά αποτελέσματα για τους Έλληνες.

Το συμπέρασμα που κυριαρχεί είναι μία στάση αναμονής για την αποφυγή ριψοκίνδυνων ενεργειών, οι οποίες δεν συνδέονται με την έναρξη ενός ρωσο-οθωμανικού πολέμου, που δεν εμφανιζόταν ορατός παρά μόνο ως έμμεση ή άμεση επαγγελία εντός του αφηγήματος των φιλικών.

Στον **αντίποδα** αυτών των πεποιθήσεων βρίσκεται η **προσέγγιση** του Καποδίστρια

Σήμερα **στα δύο βασικά ερωτήματα** που απασχολούν την πατριωτική συνείδηση του Σπηλιάδη και τον οδήγησαν σε τραγικά υπαρξιακά ζητήματα και στην απόπειρα αυτοκτονίας του, **έχουμε πλέον τις απαντήσεις** μέσα από την πρόσβαση ρωσικών και άλλων αρχείων, η μελέτη των οποίων μας βοηθάει **να κατανοήσουμε το ρόλο της Ρωσίας και του Καποδίστρια**.

Αναχωρώντας από τα γαλλο-κρατούμενα Επτάνησα, ο Καποδίστριας χρειάστηκε 10 περίπου χρόνια για **να φτάσει εκεί που επιδίωκε**, δηλαδή στην καρδιά της αυτοκρατορικής ρωσικής Αυλής, δίπλα στον Τσάρο ως έμπιστος σύμβουλος του και Υπουργός Εξωτερικών. Ήταν μία **απίστευτη εξέλιξη** που βασίστηκε κατεξοχήν στις **ικανότητές του**, αλλά και στην **τύχη** και στην **βοήθεια** που είχε κατά καιρούς από τον **ισχυρό κύκλο των ομογενών** στην Ρωσία, με τους οποίους επιδίωξε να συνδεθεί αμέσως μετά την άφιξη του στην Αγία Πετρούπολη το 1809.

Ο Καποδίστριας, έχοντας ήδη βιώσει **διαδοχικές απογοητεύσεις** από τις στροφές της ρωσικής πολιτικής στο ανατολικό ζήτημα, και ειδικά στα ζητήματα της καρδιάς του, που αφορούσαν την πατριωτική εθνοαπελευθερωτική υπόθεση, και **γνωρίζοντας** πλέον με ακρίβεια τις **δυνατότητες αλλά και τους**

περιορισμούς ρωσικής πολιτικής, θα **παρέμεινε πρωτίστως σταθερός** στην εκτίμηση ότι **ο ρωσικός παράγοντας** ήταν και συνέχιζε να είναι ο **καταλυτικός συντελεστής μεταβολής των διεθνών συσχετισμών**, που θα επέτρεπαν την προώθηση του Ελληνικού ζητήματος.

Ωστόσο, ο Καποδίστριας **διαφοροποιείται καθοριστικά** από την παραδοσιακή αντίληψη του ρόλου της Ρωσίας στην ελληνική υπόθεση.

Ήδη από το 1815, ξεκινώντας από την Βιέννη για να αναλάβει τα καθήκοντα του ως υπουργός εξωτερικών στην Αγ. Πετρούπολη έγραφε στον Στάνιν ότι αγωνίστηκε να πείσει τον εκεί κύκλο Ελλήνων ομογενών ότι: **«η καλύτερη τύχη δεν πρέπει, δεν μπορεί παρά να είναι δικό μας έργο. Τελικά πείστηκαν».**

Το πρόβλημα για τον Καποδίστρια ήταν ό,τι **ήδη στα 1816 ο Τσάρος είχε οριστικά ξεκαθαρίσει ότι η Ρωσία στο ανατολικό ζήτημα ήταν μία status quo δύναμη.**

Καποδίστριας γνώριζε ότι **η Ρωσία δεν πρόκειται να κινηθεί για την επίλυση του ανατολικού ζητήματος.** Και αυτό διατύπωνε συνεχώς με κάθε τρόπο, γραπτό ή προφορικό, και σε κάθε περίπτωση - είτε στους Οσπονδάρους στα 1818 στις Ηγεμονίες, είτε στους Έλληνες το 1819 στην Κέρκυρα, είτε στον Μαυρομιχάλη στα 1820 με την επιστολή του μέσω του Καμαρίνου, που πλέον γνωρίζουμε το περιεχόμενο της αλλά ευτυχώς δεν έφτασε ποτέ στα χέρια του Μαυρομιχάλη.

Ο Καποδίστριας **συμμερίζεται** την άποψη Σπηλιάδη και άλλων ομογενών ότι δεν υπάρχει ρωσική επιδίωξη που στοχεύει στην επιδείνωση των διμερών σχέσεων με την Πύλη.

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

- Η Ελληνική εξέγερση μπορεί να καταστεί καταλύτης στην ρυμούλκηση μιας ρωσικής ενεργοποίησης για την προστασία των ομόδοξων από την Πύλη.
- Πηγή εσωτερικής Οθωμανικής αστάθειας συνιστά η αποστασία πασάδων και η έναρξη Ελληνικής εξέγερσης σε Σούλι και Μάνη.
- Η αδυναμία Οθωμανικής καταστολής της Ελληνικής εξέγερσης ενισχύει τον αναταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων και το ρίσκο του πολέμου.
- Η Ρωσική εμπλοκή καθίσταται de facto όχημα διεθνούς συνεννόησης, με συνέπεια την διεθνοποίηση του Ελληνικού ζητήματος.

Σ Χ Η Μ Α 7

Αντί, όμως, για στάση αναμονής και των εγκλωβισμό του ελληνικού ζητήματος στις ρωσικές επιδιώξεις, ο Καποδίστριας υιοθετεί μια **ενεργητική προσέγγιση**. Καθώς η επίλυση του Ελληνικού ζητήματος δεν πρόκειται να προέλθει από ρωσική πρωτοβουλία, οφείλει να προέλθει με πρωτοβουλία της Ελληνικής πλευράς.

Ο Καποδίστριας δέχεται την σημασία της εμπλοκής της Ρωσίας σε μία πολεμική αναμέτρηση με τον σουλτάνο και αναζητά τις προϋποθέσεις εμπλοκής της Ρωσίας σε αυτή την αναμέτρηση.

Καποδίστριας αναγνωρίζει ότι η προστασία των ομόδοξων αποτελεί ένα ισχυρό διπλωματικό εργαλείο της ρωσικής επιρροής τόσο στην Πύλη όσο και ανάμεσα στους υπόδουλους ομόδοξους λαούς. Οι οδηγίες του Τσάρου, δια χειρός Καποδίστρια, προς τον νέο Ρώσο πρέσβη στην Πόλη, Γρ. Στρόγκανοφ εστιάζονται ακριβώς στην πολιτική προστασίας των ομόδοξων.

Επίσης ο Καποδίστριας αντιλαμβάνεται ότι η Ρωσία δεν επιθυμεί το άνοιγμα του ανατολικού ζητήματος που θα την οδηγήσει σε περίπλοκες με τις λοιπές Μ. Δυνάμεις λόγω των αντιτιθέμενων συμφερόντων αλλά κατανοεί ότι, εφόσον ανοίξει το ανατολικό ζήτημα, η Ρωσία δεν μπορεί να απόσχει από διευθετήσεις που δεν εξυπηρετούν τις επιδιώξεις της

Διακρίνει, επομένως του Καποδίστριας την υπαρκτή δυνατότητα «εργαλειοποίησης» της ρωσικής πολιτικής, εάν συντρέξουν οι κατάλληλες συνθήκες

Ο Καποδίστριας θεωρεί ως «πυροκροτητή» αυτών των συνθηκών την εκφρασμένη θέση του να παρέμβουν αποτελεσματικά οι Έλληνες «με τις Δικές τους Δυνάμεις». Αυτή, για τον Καποδίστρια, είναι η ικανή και αναγκαία συνθήκη αναθεώρησης των όρων της Συνθήκης της Βιέννης, η οποία προέβλεπε την de facto ακεραιότητα της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Η προσέγγιση του Καποδίστρια προσδιόριζε την διεθνή θέση της Επανάστασης ως καταλύτη μιας αναδιάταξης της ισορροπίας των Μ. Δυνάμεων που θα βασιζόνταν στην επίλυση του ελληνικού ζητήματος.

Η **ελληνική εξέγερση**, επενεργώντας ως **καταλύτης στην ρυμούλκηση μιας ρωσικής ενεργοποίησης**, η οποία θα συνιστούσε το όχημα διεθνούς συνεννόησης, ακριβώς επειδή η εναλλακτική της διεθνούς συνεννόησης δεν μπορούσε να είναι άλλη από μια **ανεπιθύμητη** πολεμική αγγλο-ρωσική αναμέτρηση.

Ο Καποδίστριας, μάλιστα, έχει προχωρήσει και στην διατύπωση των συνθηκών που θα ευνοούσαν την διεθνοποίηση του Ελληνικού ζητήματος ως ένα πλέον διεθνές πρόβλημα προς επίλυση.

Η **εσωτερική αστάθεια** λόγω αφενός αποστασίας Οθωμανών αξιωματούχων, όπως η διαφαινόμενη αποστασία του Αλή Πασά και αφετέρου μια **ελληνική εξέγερση** με αφετηρία στα δύο ελληνικά προπύργια στο Σούλι και στην Μάνη. Ο Καποδίστριας γνωρίζει άριστα τις εξελίξεις και τις δυνατότητες και στις δύο αυτές συνιστώσες αποσταθεροποίησης της οθωμανικής αυτοκρατορίας στο βαλκανικό χώρο

Στην πραγματικότητα εργάζεται για αυτές τις προϋποθέσεις μέσω του μηχανισμού του, είτε ενθαρρύνοντας τις προσδοκίες του Αλή Πασά, είτε ενισχύοντας το ρόλο των Σουλιωτών και την προετοιμασία των Μανιατών που με το «Σχολείου της Μάνης» αλλά και την υπογραφή Συμφώνου μεταξύ των βασιικών μανιάτικων οικογενειών. Με τα λόγια του ίδιου, όντας ακόμη υπουργός του Τσάρου τον Ιούλιο 1821:

«Ας καταλάβουμε μία για πάντα την ουσία της κατάστασης Η Ρωσία αποδοκίμασε την επανάσταση αλλά η επανάσταση άρχισε με τέτοιο τρόπο ώστε η Ρωσία δεν μπορούσε και δεν έπρεπε ούτε να σιωπήσει, ούτε να επικυρώσει Άραγε μπορεί να ασχοληθεί με τις συνέπειες της Επανάστασης με σκοπό την επιτυχία της; Αυτό μπορεί να συμβεί μόνο όταν πιεστεί από ισχυρή και επιτακτική ανάγκη Αυτή η ανάγκη μπορεί να είναι ισχυρή και επιτακτική όταν αποδειχθεί ότι δεν είναι πλέον εφικτό να

αποκατασταθεί η Τουρκική διοίκηση με τέτοιο τρόπο ώστε να συμβιβάζεται τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης.

Αν τεθεί έτσι το πρόβλημα δεν θα αντιστρατεύονται η Τουρκία επειδή υποστηρίζεται η επανάσταση αλλά θα την αντιστρατεύονται για να σταματήσει η διεθνής αταξία, την οποία προκαλεί η Πύλη με το αιματοκύλισμα των χριστιανών».³³

Τι από όλα αυτά φτάνουν στον Σηλιάδη;

Φτάνει μία αόριστη προσδοκία ρωσικής εμπλοκής χωρίς να είναι καθαρό πώς είναι δυνατόν αυτή να πραγματοποιηθεί, ιδιαίτερα καθώς η επίσημη ρωσική στάση – διατυπωμένη και με τα λόγια του ίδιου του Καποδίστρια το 1818 προς τους Οσπονδάρους των Ηγεμονιών – έχει προσδιοριστεί υπέρ της ακεραιότητας της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Από την άλλη πλευρά, ο Σηλιάδης βλέπει την εντατική προετοιμασία της Φιλικής Εταιρείας, καθώς είναι πολύ κοντά στον πυρήνα των Φιλικών της Πόλης, και δεν μπορεί να διανοηθεί πώς είναι δυνατόν τόσοι άνθρωποι να κινούνται χωρίς να έχουν εξασφαλίσει εκ των προτέρων τη ρωσική υποστήριξη.

Ωστόσο, ο γνήσιος πατριωτισμός του Σηλιάδη υπερβαίνει τις εσωτερικές αμφιβολίες και αμφισβητήσεις. Ο Σηλιάδης θα βρεθεί εξαρχής στην πρώτη γραμμή του Αγώνα και στο επίκεντρο των πολιτικών εξελίξεων, ταγμένος πάντα στην καποδιστριακή πλευρά.

Ο Νικόλαος Σηλιάδης αποτελεί μια χαρακτηριστική περίπτωση συμμετοχής στην προετοιμασία της ελληνικής επανάστασης στον κύκλο της ελληνικής ομογένειας σε ανατολή και δύση. Παράλληλα αναδεικνύει δύο ιδιαίτερες διαστάσεις, οργανωτικές και αντιλήψεων, σ' αυτήν προετοιμασία.

«Καποδιστριακός Μηχανισμός» και Εταιριστές

Η πρώτη διάσταση αφορά το λεγόμενο ιδρυτικό αφήγημα της Φιλικής Εταιρείας που εστιάζει κάπου στην Οδησό στα 1814 και βασίζεται κυρίως στις αντιφατικές απόψεις του Εμμανουήλ Ξάνθου. Ο Ιωάννης Φιλήμων, περισσότερο προσεκτικός, αναιρεί αυτο-κριτικά στα 1862, το δικό του δοκίμιο του 1834 πλησιάζοντας περισσότερο σε συγκεκριμένες εξελίξεις που έχουν ως επίκεντρο τον Αθανάσιο Τσακάλωφ. Στην παραδοσιακή βιβλιογραφία όλες οι πηγές είναι προφορικές και αποσπασματικές. Το δοκίμιο Ιωάννη Φιλήμονα του 1834, στο οποίο κατεξοχήν και μονομερώς βασίζεται η κυρίαρχη τάση της σύγχρονης ιστοριογραφίας για την Φιλική Εταιρεία παρά το γεγονός ότι διεξοδικά, ακόμη και από τον ίδιο τον συγγραφέα του, σε κρίσιμα σημεία του έχει δεχθεί αξιόπιστη κριτική. Ακόμη και αν αφήσουμε εκτός διερεύνησης τα της «εταιρίας των φίλων» όσα προηγήθηκαν του «1814» στην διαμόρφωση και εξέλιξη του εταιρισμού, εστιάζοντας απλώς στην «ανθρωπογεωγραφία» των περιόδων 1800-1809 και 1809-1812, δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε την περίοδο που εκκινεί από το 1813 μέχρι το 1816 – περίοδος που επικεντρώνεται στην δράση του Ιωάννη Καποδίστρια και στον κύκλο της ελληνικής ομογένειας στην Ρωσία. Αυτήν την περίοδο εξελίχθηκε και απέκτησε πολιτική ταυτότητα η κρατούσα αντίληψη Καποδιστριακή αντίληψη για την προετοιμασία της ελληνικής επανάστασης και σ' αυτήν την περίοδο συγκροτήθηκε οργανωτικά ο «Καποδιστριακός μηχανισμός» από τον οποίο ξεκίνησε κάθε γνωστή πρωτοβουλία ανάπτυξης της προ-επαναστατικής προετοιμασίας και που αποδίδεται – στην πραγματικότητα έχει προκάλυμμά – στον φιλικό εταιρισμό μέχρι το 1820. Όταν ο Ν. Σκουφάς εμφανίζεται στα 1816 στην Οδησό θα μπορούσε να υποστηριχθεί - κυρίως σε συμβολικό επίπεδο - ότι αποτελεί την πρώτη εκδήλωση της δράσης του «Καποδιστριακού μηχανισμού», ωστόσο η δράση αυτού του «μηχανισμού» έχει ήδη ξεκινήσει από την Βιέννη την περίοδο 1813-1815 και στα 1816, στην Ρωσία πλέον και με τον Ι. Καποδίστρια ως υπουργό εξωτερικών του Αλέξανδρου Α', *βρίσκεται πλέον σε κίνηση*

σε πολλές διαστάσεις. Τα δύο επίπεδα δραστηριοτήτων, ο «Καποδιστριακός μηχανισμός» και οι αποσπασματικές δράσεις των εταιριστών κυρίως στις Ηγεμονίες και αργότερα στην Πόλη, θα παραμείνουν **διακριτές**. Από το 1817 μέχρι την μεγάλη εσωτερική κρίση των εταιριστών στα 1818, που κορυφώθηκε με τον θάνατο του Ν. Σκουφά και με την διάλυση του «εταιρικού πυρήνα» της Πόλης από την ηγετική παρέμβαση του Αθανάσιου Τσακάλωφ με το πρόσχημα της αναζήτησης ηγέτη της κυοφορούμενης επανάστασης, ένα όντως πραγματικό ζητούμενο, που ήδη απασχολούσε τον Ι. Καποδίστρια, όπως απασχόλησε και τις συναντήσεις του στην Κέρκυρα και εύγλωττα παρουσιάζεται στο εγκύκλιο υπόμνημα του 1819 προς τους Έλληνες.

Αντιλήψεις, Επιδιώξεις, Συσχετισμοί

Η *δεύτερη διάσταση* αφορά διαφορές αντιλήψεων στην ελληνική ομογένεια με επίκεντρο τον «κύκλο Καρατζά» στην Πίζα για τον χρόνο έναρξης της επανάστασης, αντιλήψεις που σε επίπεδο κορυφής αντανακλούν την διεκδίκηση της ηγεσίας της επανάστασης και επομένως και του νεοελληνικού κράτους. Ο αδρανής στην προ-επαναστατική προετοιμασία «κύκλος Καρατζά» επιχειρεί να μην υπερκεραστεί από την δυναμική της προετοιμασίας, της οποίας το επίκεντρο βρίσκεται στην Ρωσία, και εμφανίζεται σκεπτικιστής σχετικά με την επαναστατική ετοιμότητα. Η αποστολή Τσακάλωφ στην Πίζα το 1819 επιχειρεί ανεπιτυχώς να «γεφυρώσει το χάσμα», ωστόσο οι εξελίξεις στο πρώτο εξάμηνο του 1820 στις συναντήσεις Ι. Καποδίστρια-Αλ. Υψηλάντη επιταχύνουν τις εξελίξεις και η επανάσταση ξεσπά τον Φεβρουάριο-Μάρτιο 1821. Η διεκδίκηση της ηγεσίας πλέον θα μεταφερθεί στην διάρκεια της επανάστασης με πρωταγωνιστή τον Αλ. Μαυροκορδάτο και την προσπάθεια του να αξιοποιήσει τις εσωτερικές πολιτικές αντιθέσεις.

Η Επανάσταση θα επικρατήσει στρατιωτικά και στα 1823 θα επιβάλει την λύση του ελληνικού ζητήματος ως διεθνές πρόβλημα, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Ι. Καποδίστρια. Ο Καποδίστριας θα βρίσκεται πλέον στην Γενεύη, ενεργός πολιτικά, ενώ η επανάσταση θα περάσει την δοκιμασία των δύο εμφυλίων και την ηρωική αντίσταση στις εκστρατείες του Ιμπραήμ και του Κιουταχή υπό την ηγεσία των Κολοκοτρώνη και Καραϊσκάκη. Στα 1825 η ρωσική στροφή στην μονομερή επέμβαση κατά των Οθωμανών θα επιφέρει την αγγλο-ρωσική προσέγγιση και την ανάληψη της ηγεσίας της επανάστασης και του ελληνικού κράτους από τον Κυβερνήτη Καποδίστρια.

---

¹ Ι. Καποδίστριας, *Εγκύκλια επιστολή με παρατηρήσεις πάνω στα «μέσα» βελτίωσης της μοίρας των Ελλήνων*, Κέρκυρα 6/18 Απριλίου 1819, Ψηφιακό Αρχείο Ι. Καποδίστρια, τομ. 6^{ος}, σελ.17, <https://kapodistriass.digitalarchive.gr/>

² Είναι χαρακτηριστικό των συστηματικών διεργασιών και της έκτασης των κινητοποιήσεων όσα μας μεταφέρει η Ρωξάντρα Στούρτζα: «Μου ζήτησαν να πείσω τον Αυτοκράτορα να παρακολουθήσει στον Αγ. Γεώργιο την λειτουργία μια Κυριακή. Του μίλησα για αυτό. Δέχθηκε αμέσως με μεγάλη καλοσύνη. ... Αυτή η δημόσια ένδειξη ενδιαφέροντος και προσοχής από Ρώσους ομόδοξους μπορούσε να ενισχύσει τις ελπίδες των Ελλήνων και να ενισχύσει την προσήλωση τους στην Ρωσία. Έτσι ο π. Trautmansdorff, μέγας διδάσκαλος της Αυλής της Βιέννης επιφορτίστηκε να ρυθμίσει το θέμα. Υποσχέθηκε στους Έλληνες Αυστριακούς υπηκόους ότι ο Αυτοκράτορας Αλέξανδρος Α΄ θα πήγαινε στην εκκλησία τους. Όμως δεν ήταν αυτό που υπολογίζαμε. Επιθυμούσαμε να δούμε τον Μονάρχη της Ρωσίας να προσεύχεται μαζί με τους δυστυχείς Έλληνες που βρίσκονταν κάτω από τον οθωμανικό

ζυγό. Για το θέμα αυτό απευθύνθηκα στον πρίγκιπα Clary που ήταν αφοσιωμένος σε μένα. Τον διαβεβαίωσα ότι αγαπούσα ιδιαίτερα αυτήν την εκκλησία, γιατί είχε κτισθεί από έναν πρόγονο μου. Διακρίνοντας στην επιμονή μου έναν ρομαντισμό και χωρίς να δίνει μεγάλη σημασία σε αυτό που του είχε πει ο Trautmansdorff, πρίγκιπας διέταξε τις άμαξες της Αυλής να κατευθυνθούν εκεί όπου του είχα υποδείξει, και μάλιστα προηγήθηκε της πομπής για να με ικανοποιήσει. Όλοι οι Έλληνες συγκεντρώθηκαν αμέσως στην εκκλησία των Οθωμανών υπηκόων. Ο Αλέξανδρος εμφανίστηκε με την σύζυγό του και όλη την Αυλή του. Από απλή σύμπτωση, ο Καποδίστριας είχε έρθει από την Ελβετία την ίδια ημέρα και παρέστη στην λειτουργία μαζί με τον πρίγκιπα Υψηλάντη. Μου φαίνεται ότι βλέπω ακόμη μπροστά μου αυτή την εκπληκτική επανένωση. Στη δεξιά πλευρά του ναού στεκόταν ο αυτοκράτορας με τη σύζυγό του μαζί με την ακολουθία του και τους Αυστριακούς ακολούθους που τον συνόδευαν τιμητικά. Στην αριστερή πλευρά όλη η ελληνική παροικία με επικεφαλής τον Καποδίστρια και τον Υψηλάντη. Τα πρόσωπα και των δύο όμορφα και ρομαντικά, με μελαγχολική έκφραση που έμοιαζε να αναγγέλλει τις δυστυχίες και το μελλοντικό πεπρωμένο της Ελλάδος. Όταν τελείωσε η λειτουργία, ο Αυτοκράτορας έγινε δεκτός βγαίνοντας από τον ναό με επευφημίες και φωνές που αντηχούσαν σε όλο τον δρόμο και επαναλάμβαναν συνεχώς «ζήτω ο Αλέξανδρος». ROXANDRE EDLING-STURDZA, *Memoires de la Comtesse Edling*, pp. 169–170

³ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, «Επισκόπησις της πολιτικής μου σταδιοδρομίας από του 1798 μέχρι του 1822», Γενεύη, 12/24 Δεκεμβρίου 1826, Αρχείο Καποδίστρια, τομ.1, σελ. 29, <http://kapodistrias.digitalarchive.gr/>

⁴ ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ Κ. ΕΝΕΠΕΚΙΔΗΣ, Ρήγας-Υψηλάντης-Καποδίστριας, Αθήνα, 1965, σελ. 185 (Σημ. υπογραμμίσεις δικές μου)

⁵ ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΔΑΦΝΗΣ, Ιωάννης Καποδίστριας, Αθήνα, 1975, σελ. 301. (Σημ. υπογραμμίσεις δικές μου)

⁶ Η εσπευσμένη συνομολόγηση της Συνθήκης του Βουκουρεστίου (1812) ήταν προϊόν αδήριτης ρωσικής αναγκαιότητας. Αν και η Ρωσία, μετά τις νίκες του Κουτούζοφ, επέσπευσε τον τερματισμό του ρωσο-οθωμανικού πολέμου λόγω της αναμενόμενη γαλλικής απειλής, η Συνθήκη, που υπογράφηκε μόλις δεκατρείς μέρες πριν την έναρξη της ρωσικής εισβολής του Ναπολέοντα, ανέδειξε την Ρωσία σε ισχυρή δύναμη στον Δούναβη και στην Μαύρη θάλασσα. Σύμφωνα με την Συνθήκη, η Ρωσία αποσύρθηκε στρατιωτικά από τις Ηγεμονίες διατηρώντας τα προηγούμενα συμβατικά δικαιώματα της στο διοικητικό καθεστώς της και η Πύλη αναγνώρισε την ρωσική προσάρτηση της Βεσσαραβίας. Επίσης υπογράφηκε εκκεχρία με τους από τα 1804 εξεγερμένους Σέρβους και δόθηκε καθεστώς αυτονομίας στη Σερβία, ωστόσο με την αποχώρηση της ρωσικής στρατιωτικής παρουσίας οι σερβο-οθωμανικές σχέσεις επιδεινώθηκαν ραγδαία και ο Σουλτάνος προχώρησε σε βίαιη καταστολή των εξεγερμένων, χωρίς η Ρωσία (λόγω της γαλλικής εισβολής) να είναι σε θέση να αντιδράσει. Στην Μαύρη θάλασσα, η Πύλη παραιτήθηκε από τις διεκδικήσεις της στην δυτική Γεωργία, ενώ η Ρωσία της επέστρεψε σχεδόν ότι είχε χάσει στα ανατολικά (Poti, Anapa και Akhalkalali) διατηρώντας όμως το Sukhum-Kale στις ακτές της Αμπχαζίας αλλά αρνούμενη την παράδοση πίσω στην Πύλη κατακτημένων οχυρών θέσεων. Δες: JOHN F. BADDELEY, *The Russian conquest of the Caucasus*, London, New York, Bombay, Calcutta: Longmans, Green and Co., 1908, ANDREW ROBERTS, "Treaty of Bucharest" στο ÁGOSTON, GÁBOR; MASTERS, BRUCE, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, 2009, p. 94

⁷ Το συμβατικό δικαίωμα της Ρωσίας στην «προστασία ομόδοξων χριστιανών» εδράζεται στα άρθρα 7 και 14 της Συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) ως συνέπεια του ρωσο-οθωμανικού πολέμου (1768-74), αλλά συνάγεται και από το σύνολο των δικαιωμάτων που παρείχε η Συνθήκη στους ομόδοξους στις Ηγεμονίες, στον Μοριά και στα νησιά του Αιγαίου. Στα συγκεκριμένα αυτά άρθρα προβλέπεται το σχετικό ρωσικό δικαίωμα, ένα νομικό ζήτημα που οι διάφορες ενδιαφερόμενες πλευρές σε διάφορες συγκυρίες (όπως η Ελληνική Επανάσταση ή ο Κριμαϊκός πόλεμος) για διπλωματικούς λόγους της συγκυρίας έδιναν είτε ευρύτατο ή στενότερο περιεχόμενο. Για παράδειγμα, ο Μέττερνιχ αναλύοντας την Συνθήκη θεωρούσε ότι η συμβατική υποχρέωση της Πύλης να επιτρέψει για πρώτη φορά την ίδρυση ορθόδοξης εκκλησίας για τους χριστιανούς στην Πόλη υπό την προστασία της Ρωσίας εξαντλούσε μόνο εκεί περιοριστικά το ρωσικό δικαίωμα επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις υπέρ των ομόδοξων της, δες: "Metternich's Dispatch to Prince Esterhazy, March 17, 1822", στο PAUL SCHROEDER, *Metternich's Diplomacy at its Zenith* (New York, 1969), p. 188. Ωστόσο, ακόμη και στο ειδικό, αλλά εξέχοντος πολιτικού συμβολισμού, θέματος της ανέγερσης εκκλησίας μέσα στην ίδια την Πόλη η συμβατική δέσμευση της Πύλης δεν μπορεί να αγνοηθεί, δες: RODERIC H. DAVISON, "The 'Dosografa' Church in the Treaty of Küçük Kaynarca", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol. 42, No. 1, 1979. Θα μπορούσε ορθά να υποστηριχθεί, επισημαίνει εύστοχα ο Davison, ότι η Ρωσία δεν χρειαζόταν καθόλου να ενεργήσει βάσει των Συνθηκών ως προστάτης των χριστιανών, και αυτό το επιχείρημα, εκφράζεται σε ρωσικές δηλώσεις του 1853 όπου ο Βαρόνος Brunnow, ρώσος πρέσβης στο Λονδίνο, έγραψε ιδιωτικά στον Πρίγκιπα Menshikov και τον Κόμη Nesselrode: "Η Ρωσία είναι ισχυρή, η Τουρκία είναι αδύναμη, αυτό είναι το προοίμιο όλων των Συνθηκών μας".

Letter of March 21/April 2, 1853, F. F; DE MARTENS, ed., *Recueil des Traités et Conventions Conclues par la Russie*, 15 vols, St. Petersburg, 1874-1909, 12:311. Αλλά και ο ίδιος ο Nesselrode έγραψε αμέσως μετά: "Το δικαίωμα της Ρωσίας στηρίζεται σε ένα αναμφισβήτητο γεγονός: 50 εκατομμύρια ορθόδοξοι Ρώσοι δεν μπορούν να παραμείνουν αδιάφοροι στην τύχη 12 εκατομμυρίων ορθόδοξων υπηκόων του Σουλτάνου ", Nesselrode to Brunnnow, April 20/May 2, 1853, παρατίθενται στο: ROTERIC H. DAVISON, "Russian skill and Turkish imbecility: The treaty of Kuchuk Kainardji reconsidered", *Slavic Review*, 25, 1976

⁸ «Την βαθιά ριζωμένη καχυποψία της Πύλης για την πολιτική της Ρωσίας» επισημαίνει ο Άρς, «προσπαθούσε με κάθε τρόπο να συντηρήσει η ευρωπαϊκή διπλωματία, ιδίως εκείνη της Αγγλίας και της Αυστρίας», ΓΚΡΙΓΚΟΡΙ ΑΡΣ, *Ο Ιωάννης Καποδίστριας στην Ρωσία*, Αθήνα 2015,σελ. 117

⁹ ΓΚΡΙΓΚΟΡΙ ΑΡΣ, οπ. π., σελ. 116

¹⁰ Το σχετικό απόσπασμα οδηγίων από ρωσικά αρχεία παρατίθεται στον ΓΡΙΓΚΟΡΙ ΑΡΣ, οπ.π. σελ. 116

¹¹ Οπ. π., σελ. 116

¹² Οπ. π., σελ. 116

¹³ Οπ. π., σελ. 117

¹⁴ Απορρίπτοντας την σχετική εισήγηση του Ι. Καποδίστρια για την ρωσική ανατολική πολιτική, ο Αλέξανδρος έθεσε το δικό του πλαίσιο: «Αι σκέψεις αύται είναι πολύ λογικάί, αλλά διά να εκτελέση τις τι πρέπει να προσφύγη εις το τηλεβόλον, τούθ' όπερ δεν επιθυμώ. Αρκετούς πολέμους έσχομεν επί του Δουνάβεως· οι δε τοιοῦτοι πόλεμοι επιδροῦν κακώς επί του ηθικού των στρατευμάτων. Του τελευταίου τούτου σεις ο ίδιος υπήρξατε μάρτυς. Αφ' ετέρου η ειρήνη της Ευρώπης δεν έχει εισέτι στερεωθή, οι δε υποκινηταί των επαναστάσεων ουδέν θα επεθύμουν τόσον όσον να με ιδούν εις ρήξιν προς τους Τούρκους. Καλή ή κακή, η σύμβασις του Βουκουρεστίου πρέπει να τηρηθή. Πρέπει να την δεχθώμεν και να προσπαθήσωμεν να ωφεληθώμεν εξ αυτής όσον το δυνατόν περισσότερον, ίνα προξενήσωμεν κάτι καλόν εις τας παριστρίους ηγεμονίας και εις τους Σέρβους και ιδίως ίνα οι Τούρκοι μη μας ενοχλούν διά των αξιώσεων αυτών επί της ασιατικής ακτής. Υπό το πνεύμα τούτο συνιστώ να ασχοληθήτε με την αποστολήν του κ. Στρόγανωφ», Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, «Επισκόπησις ...», οπ. π., τ. Α', σελ. 34

¹⁵ Στα 1819, παραμονές της ιστορικής επίσκεψης του Καποδίστρια στην γενέτειρα του Κέρκυρα, ο ίδιος ο Καποδίστριας αναφέρει τις ρητές οδηγίες του Τσάρου: «...Σας συνιστώ να μη εξέλθετε της πορείας ην ακολουθούμεν. Προσπαθήσατε να φέρετε την γαλήνην ειςτην πατρίδα σας. Δώσατε εις τους Επτανήσιους και δι' αυτών εις τους λοιπούς Έλληνας να εννοήσουν ότι πρέπει να είναι λογικοί. Επιθυμώ θεβαίως να συντελέσω εις την καλύτερευσιν της τύχης των, αλλ' επί τη βάσει των συνθηκών. Ο Κόσμος έχει ανάγκην ησυχίας. Ταύτην δυνάμεθα να εξασφαλίσωμεν μόνον διά της ενώσεως μεταξύ των ευρωπαϊκών Κυβερνήσεων. Ο δε μέγας ούτος καρπός των προσπαθειών μας θα εξηφανίζετο ευθύς ως τα εν Ανατολή συμφέροντα ήθελον ρίψει το σπέρμα της διχονοίας εις το μέσον ημών. Πρέπει συνεπώς να αφήσωμεν τα πράγματα ως έχουν και να περιορισθώμεν να πράξωμεν ιδιαίτέρως υπέρ των Ελλήνων ό,τι καλόν δυνηθώμεν, αλλά χωρίς διά τούτο να τους ενθαρρύνωμεν να περιμένουν από Εμέ ό,τι αυτήν την στιγμήν δεν έχω την δυνατότητα να πράξω υπέρ αυτών.», Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, «Επισκόπησις ...», οπ. π., τ. Α', σελ. 51

¹⁶ Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, «Επισκόπησις ...», οπ. π., τ. Α', σελ.35

¹⁷ Το σχετικό απόσπασμα της αλληλογραφίας Καποδίστρια από ρωσικά αρχεία παρατίθεται στον ΓΡΙΓΚΟΡΙ ΑΡΣ, οπ. π., σελ. 118

¹⁸ Μέχρι το Συνέδριο του Αίξ-λα-Σαπέλ (1818) ο Αλέξανδρος επεδίωκε να εμπεδώσει την επιρροή του σε κάθε σχεδόν ευρωπαϊκό θέμα προσπαθώντας να αξιοποιήσει κάθε παρουσιαζόμενη ευκαιρία. «Στην Γερμανία», για παράδειγμα επισημαίνει ο Webster, «ο Κάστλρεη επίσης υποστήριζε γενικά την πολιτική Μέττερνιχ εναντίον του Τσάρου. Στην Τελική Πράξη της Βιέννης μόνο το περίγραμμα της Γερμανικής Συνομοσπονδίας είχε διευθετηθεί. Οι λεπτομέρειες παρέμειναν να διευκρινιστούν και πολλά βασίζονταν σ' αυτές. Πόσο επέτρεπε η Συνομοσπονδία στα μέλη της να ακολουθούν την δική τους εξωτερική και εσωτερική πολιτική; Θα ήταν εφικτό τα μικρότερα κράτη να εξαναγκαστούν σε υποταγή στην Αυστρο-Πρωσική ηγεμονία, ειδικότερα οι περισσότερο Φιλελεύθερες Δυνάμεις του Νότου; Ούτε η Ρωσία, ούτε η Γαλλία επιθυμούσαν να δουν μια ισχυρή και ενωμένη Κεντρική Ευρώπη. Από την άλλη πλευρά, ο Κάστλρεη την θεωρούσε ως ουσιαστική για την σταθερότητα στην ήπειρο, και για να πετύχει αυτόν τον σκοπό ευνοούσε πάντα την προσέγγιση Πρωσίας και Αυστρίας. Επομένως, η Βρετανική επιρροή σχεδόν πάντα ασκείτο υπέρ της Αυστριακής πλευράς», στο C. K. WEBSTER, *The Foreign Policy of Castlereagh, 1815-1882*, London, 1925, p. 116. «Και στην περίπτωση αυτή», συμπεραίνει ο Webster, «ήταν δυνατόν να φανταστεί κανείςτην ύπαρξη ενός ρωσικού σχεδίου για να εδραιωθεί μια ρωσική ηγεμονία στην Γερμανία ή τουλάχιστον για να εμποδιστεί η Αυστρία να υλοποιήσει την δική της», στο C. K. WEBSTER, οπ. cit., p. 95. Από αυτήν, την γενικότερη, σκοπιά φαινόταν ότι οι προβλέψεις του Καποδίστρια το 1815 δικαιωνόταν σχετικά με «το συμπέρασμα εις το οποίον ωδήγηι

αναγκαιώς η ανάλυσις της συνθήκης ταύτης [των Παρισίων]», ότι δηλαδή γενικότερα οι διακανονισμοί στο Παρίσι και στη Βιέννη αντανακλούσαν εμπειδωμένους συσχετισμούς μεταξύ των Μ. Δυνάμεων και ότι «η θέσις των πέντε Μεγάλων Δυνάμεων δεν θα ήτο πλέον επί ίσοις όροις», στο Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, «Επισκόπησις ...», οπ. π., τ. Α', σελ. 20

¹⁹ Όπως αναγνωρίζει από πλευράς διεθνούς συνεννόησης και ο Webster: «Στην ίδια την Κωνσταντινούπολη η Ρωσία είχε, φυσικά, πάγια και έννομα συμφέροντα. Ο Σουλτάνος το 1815 είχε ανόητα απορρίψει την εγγύηση που ο Κάστλρεη είχε προτείνει στην Βιέννη, και υπήρχαν πολλά εκκρεμή ζητήματα μεταξύ Πύλης και Ρωσίας», στο C. K. WEBSTER, op.cit., p. 96

²⁰ Ο Καποδίστριας εισηγήθηκε στον Αλέξανδρο στο πλαίσιο των διπλωματικών οδηγιών στον νέο πρέσβη στην Πύλη, Γρ. Στρογκανόφ, ένα διαφορετικό πολιτικό πλαίσιο ρυθμίσεων που επιδίωκε διαδικασίες διεθνούς συνεννόησης για τον τερματισμό της οθωμανικής κυριαρχίας στα νοτιο-ανατολική Ευρώπη. στο Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, «Επισκόπησις ...», οπ. π., τ. Α', σελ. 33

²¹ Όπως επισημαίνει ο Τ. Κανδηλώρος, σε επιστολή της από την Βαϊμάρη στον Καποδίστρια ήδη στα τέλη 1817, η Ρωξάνδρα Στρουντζα, πάντα ενήμερη για τα τεκταινόμενα της τσαρικής Αυλής, «τον βεβαιού ότι εσχημάτισε πλέον γνώμην, ότι ο Τσάρος προστατεύει τον δεσποτισμόν της Ιεράς Εξετάσεως του Βασιλέως της Ισπανίας, πολέμων τα δίκαιο του ανθρώπου εις τας εν Αμερική Ισπανικάς κτήσεις», στο ΤΑΚΗΣ ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ, *Η Φιλική Εταιρεία, 1814-1821*, σελ. 166. Η ραγδαία στροφή στον συντηρητισμό που έχει επισημανθεί από όλους τους μελετητές της περιόδου δεν οφείλεται μόνο στην όποια καθεστωτική απειλή θεωρούσε ότι αντιπροσώπευε ο «καρμποναρισμός» και στην μυστικιστική θρησκευτική ροπή της αποστολής των Ηγεμόνων. Ο Αλέξανδρος Α', μετά την αποτυχία του διπλωματικού εγχειρήματος του Συνεδρίου του Άαχεν, όπου οι «πανευρωπαϊκές» φιλελεύθερες προτάσεις του Ι. Καποδίστρια αποτελούσαν το όχημα εμπέδωσης του ποθητού ρωσικού ευρωπαϊκού ρόλου με την de Jure αναίρεση των περιορισμών της Βιέννης (1815), φαίνεται ότι επιχειρούσε να δώσει έναν νέο περιεχόμενο στον ρωσικό ευρωπαϊκό ρόλο: αυτόν του εγγυητή της καθεστηκίας ευρωπαϊκής τάξης με όχημα την ενεργοποίηση της Ιεράς Συμμαχίας, την οποία οι λοιπές Μ. Δυνάμεις είχαν μέχρι το 1819 απονεκρώσει και που τώρα οι ανάγκες πρωτίστως αυστριακής σταθεροποίησης του Μέττερνιχ (αλλά όχι της Αγγλίας του Καστλρέη και προπάντων του Γ. Καννικ) χρησιμοποιούνταν για να ρυμουλκήσουν την διπλωματική (αλλά όχι στρατιωτική) ρωσική υποστήριξη στις επιδιώξεις τους σε Γερμανία, Ιταλία και Ισπανία. Στα 1821, και ο ίδιος ο Κάστλρεη, αντιμέτωπος με την Ελληνική Επανάσταση, θα αναγκαστεί, παρελκυστικά βέβαια, σε επιστολή του προς τον Αλέξανδρο Α' να επικαλεστεί αυτές τις αρχές που ο ίδιος είχε καταδικάσει. *"The Marquess of Marquess of Londonderry to his Imperial Majesty the Emperor of all the Russias – Foreign Office, London, July 16, 1821"*, στο CHARLES MARQUEES OF LONDONDERRY, *Correspondence, dispatches and other Papers of Viscount Castlereagh*, Vol 11, London 1853, pp. 403-408.

²² Η Ελληνική Επανάσταση θα αναδειχθεί ως πεδίο της ευρωπαϊκής αντιπαράθεσης δύο εναλλακτικών προσεγγίσεων, που θα θέσουν κρίσιμα διλήμματα στην αγγλική και ρωσική πολιτικής πριν οδηγηθούν από την στρατιωτική επικράτηση της Επανάστασης στην διεθνή συνεννόηση του Πρωτοκόλλου της Αγ. Πετρούπολης στα 1826. Για τα διλήμματα αυτά στο Λάουμπαχ, ο Χ. Κισσινγκερ θα επισημάνει «το ζήτημα μεταξύ Μέττερνιχ και Καποδίστρια επιλύθηκε σε μια διαμάχη όπου οι επιταγές της αρχής της νομιμότητας επιβλήθηκαν στις εθνικές διεκδικήσεις... με τα λόγια του Μέττερνιχ "δύο παρατάξεις είναι αντιμέτωπες παντού στον κόσμο: οι Καποδίστριες και οι Μέττερνιχ. Καθώς ο Τσάρος είναι ένας Μέττερνιχ, οι αντίπαλοι του θα αφεθούν στην μοίρα τους" ...», στο HENRY KISSINGER, *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the problems of Peace, 1812-1822*, Harvard University, 1954, p. 292, Γ. ΠΟΥΚΑΜΙΣΑΣ, *Καποδίστριας και Μέττερνιχ. Δύο αντίθετες αντιλήψεις για το Ανατολικό Ζήτημα*, Αθήνα 2010.

²³ ΣΕΡΓΙΟΣ ΖΑΜΠΟΥΡΑΣ, *Η Πολιτική Προσωπικότητα του Ι. Καποδίστρια*, στο Α. ΣΑΜΑΡΑ-ΚΡΙΣΠΗ, Σ. ΜΩΡΑΪΤΗ, Σ. ΑΛΕΙΦΑΝΤΗΣ (επιμ.), *Ιωάννης Καποδίστριας-Διεθνείς, Θεσμικές και Πολιτικές Διαστάσεις, 1800-1831*, Αθήνα, 2021, σελ. 165-172

²⁴ ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Κωνσταντίνος Καντιώτης, Κερκυραίος, Ελάσσων Φιλικός, Αγωνιστής της Ελληνικής Επανάστασης*, Αθήνα 2019.

²⁵ Η περίφημη «Επισκόπησις της πολιτικής μου σταδιοδρομίας» του Καποδίστρια του 1826 αποτελεί ένα χαρακτηριστικό υπόδειγμα για το πόσο συστηματικά και με επάρκεια δικαιολογεί ο Ι. Καποδίστριας ότι κάθε ενέργεια του βρισκόταν στο πλαίσιο συνεννοήσεων και οδηγιών του Αλέξανδρου Α', όπως για παράδειγμα με τους χειρισμούς του στην «υπόθεση Γαλάτη». Οι συστηματικές προφυλάξεις του Καποδίστρια, που απορρέουν τις ανάγκες του αξιώματος του στην ρωσική διπλωματία, αναδεικνύονται σε μια σειρά άλλων ενεργειών και γραπτών του, που πράγματι χρήζουν ιδιαίτερης εξέτασης ως χαρακτηριστικοί καποδιστριακοί χειρισμοί υπέρ της προώθησης του ελληνικού ζητήματος, πολλές φορές μάλιστα ο Καποδίστριας προτάσσει την αδήριτη ανάγκη να προλαμβάνει με την ύπαρξη ντοκουμέντων πιθανές μελλοντικές αιτιάσεις σε βάρος του, όπως για παράδειγμα η συγκεκριμένες

ενέργειες του στον χειρισμό της υπόθεσης Γαλάτη (επιστολή στον Αλέξανδρο για διαχείριση σύλληψης Γαλάτη, Υπόμνημα του 1819 για την επίσκεψη του στην Κέρκυρα, κ.α.).

²⁶ Για το πότε ακριβώς φτάνει ο Ν. Σκουφάς στην Οδησό απαιτείται η διερεύνηση συσχετίσεων γεγονότων από διαφορετικές πηγές και το ίδιο απαιτείται για την δραστηριότητα του στην Οδησό κυρίως το 1816, αλλά και ευρύτερα μέχρι την αναχώρησή του για την Πόλη μαζί με τον Π. Αναγνωστόπουλο. Οι περισσότερες πληροφορίες συγκλίνουν, κυρίως λόγω της μαρτυρίας Σηηλιάδη, ότι Σκουφάς φτάνει στην Οδησό τον Ιανουάριο 1816 ή πάντως στις αρχές του 1816. Σύμφωνα με τον Άρς ο Ν. Σκουφάς ήταν το Νοέμβριο 1815 στην Μόσχα και η αναχώρησή του από εκεί προς την Οδησό ήταν τυπικά διαδικαστική, έπρεπε να λάβει ο ίδιος ο Σκουφάς και ο πυρήνας των εταιριστών στην Μόσχα ότι έληγε τυπικά η άδεια παραμονής του. «*Πριν λίγο καιρό στα ρωσικά κρατικά αρχεία της Μόσχας*» γράφει ο Γκριγκόρι Άρς, «*ανακαλύφθηκε ένας φάκελος με την εξής επικεφαλίδα: «Περί της απόκτησης εγγράφου για το πώς και πότε κατέφτασε στη Μόσχα και ποιος φιλοξενούσε τον Τούρκο υπήκοο Νικόλαο Σκουφά».* Από το έγγραφο αυτό απορρέει ότι ο Ν. Σκουφάς έφτασε στη Μόσχα στις 26 Ιουλίου (7 Αυγούστου) του 1814 με ταξιδιωτικά έγγραφα ισχύος τριών μηνών, που είχαν εκδοθεί με εντολή του γενικού διοικητή, του δούκα Ρισελιέ της Νέας Ρωσίας. Στη Μόσχα ο Σκουφάς φιλοξενοούνταν από τον Έλληνα Νικηφόρο Σεμάτη από τη Νίζνα και παρέμεινε στην οικία του έως το Νοέμβριο του 1815, όταν κατόπιν εντολής του στρατιωτικού διοικητή της Μόσχας Α. Π. Τορμάσοφ εκδιώχθηκε από τη Μόσχα και στάλθηκε στην Οδησό. Η εκδίωξη του Σκουφά από τη δεύτερη πρωτεύουσα δεν είχε καμία σχέση με το γεγονός ότι ανήκε στην ελληνική μυστική οργάνωση, για την οποία δε γνώριζε τίποτε κανείς και τα μέλη της οποίας και αργότερα, μέχρι την έναρξη της Επανάστασης του 1821 στο ρωσικό έδαφος, δεν είχαν υποστεί καμία δίωξη. Ο Σκουφάς εκδιώχθηκε διότι ως ξένος υπήκοος διέμενε στη Μόσχα περισσότερο από ένα έτος, με ταξιδιωτικά έγγραφα που είχαν λήξει. Η διαδρομή από την Οδησό στη Μόσχα δεν διαρκούσε τότε παραπάνω από τρεις εβδομάδες». ΓΚΡΙΓΚΟΡΙ ΑΡΣ, Η Φιλική Εταιρεία στην Ρωσία, Αθήνα 2011, σελ. 490-491. Με βάση τον χρόνο της διαδρομής, πράγματι ο Σκουφάς πρέπει να έφτασε στην Οδησό ως απόστολος στις αρχές Ιανουαρίου 1816.

²⁷ Εξαιρετικές πληροφορίες για την Εταιρεία περιλαμβάνει το αυτοβιογραφικό κείμενο του Ν. Σηηλιάδη με τίτλο «*ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ*» που περιλαμβάνεται στο ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΙΛΗΜΩΝ, *Σύντομος Βιογραφία του Ν. Σηηλιάδου, Γραμματέως της Επικράτειας επί Κυβερνήτου και μετά τίνων προσθηκών και υποσημειώσεων, και Περιπέτεια του ίδιου* μνηθέντος τὰ τῆς Φιλικῆς Εταιρίας. Δες σελ. 39. (Σημ. υπογραμμίσεις δικές μου).

²⁸ Στις πηγές ο Γεώργιος Σέκερης αναφέρεται ως έλασσον Φιλικός και είναι ο πρώτος, στον οποίο, με την ευκαιρία της επιστροφής του στο Παρίσι για σπουδές, ανατίθεται μια διερευνητική αποστολή στους δύο αυτούς σημαντικούς παράγοντες των κύκλων ομογενών στην Βιέννη και στο Παρίσι. Στην Βιέννη του 1814, η κατάσταση των ευρωπαϊκών διακανονισμών παρέμενε ρευστή και συγκρουσιακή μεταξύ των Μ. Δυνάμεων λόγω των ρωσικών απαιτήσεων, ενώ τα θέματα ελληνικού ενδιαφέροντος παρέμεναν μετέωρα. Ο Άνθιμος Γαζής, ένα σημείο αναφοράς των ζυμώσεων μεταξύ των ομογενών αλλά και ενός χρήσιμου παράγοντα των μεθοδεύσεων του Καποδίστρια, συνιστούσε αναμονή. Στο Παρίσι, ο Κοραής, σημαντικός παράγοντας της «Εταιρίας Αθηνά», λιγότερο ενημερωμένος για τα τεκταινόμενα της Βιέννης, δεν ευνοούσε καμία εταιρική πρωτοβουλία προερχόμενη από τους ομογενείς της Μόσχας, οι περισσότεροι των οποίων ανήκαν στην «Εταιρία Φοίνικα», που είχε ιδρύσει το 1787 ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (Φυγάς/Φιραρής) για την στήριξη του «ελληνικού σχεδίου» της Μ. Αικατερίνης στο πλαίσιο του πολέμου των «τριών αυτοκρατοριών». Οι εξελίξεις στο Συνέδριο της Βιέννης θα διακοπούν με την αιφνίδια και γεμάτη ερωτηματικά απόδραση του Ναπολέοντα και θα προχωρήσουν σε διακανονισμούς μετά το Βατερλώ, στο οποίο οι ρωσικές στρατιές δεν θα προλάβουν να μετέχουν στην μάχη από ολιγωρία ή ατυχή πολιτικό υπολογισμό, εξασθενώντας την διαπραγματευτική θέση του Αλέξανδρου Α' στο Συνέδριο υπέρ της αγγλο-αυστριακής σύμπραξης. Μέχρι την λήξη του Συνεδρίου, οι ομογενείς της Μόσχας, όπως και ο αρχικός πυρήνας των εταιριστών εκεί, θα τεθούν σε στάση υποχρεωτικής αναμονής. ΤΑΚΗΣ ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ, Φιλική Εταιρεία, 1814-1821, Αθήνα 2016.

²⁹ ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΙΛΗΜΩΝ, *Σύντομος Βιογραφία...*, οπ. π., σελ. 40.

³⁰ Ι. ΦΙΛΗΜΩΝ Οπ. π., σελ. 39

³¹ *ibid*

³² Στα 1814-1816 οι πηγές που καταγράφουν κατηγήσεις στην Εταιρεία περιορίζουν τους εταίρους μόλις σε δέκα άτομα και όλοι ευρίσκονται εντός της ρωσικής επικράτειας. ΤΑΚΗΣ ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ, οπ. π., σελ. 30-33.

³³ «Υπόμνημα Ι. Καποδίστρια προς Μητροπολίτη Ιγνάτιο», στο Ε. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ, οπ. π. σελ. 164